EMEK

AYLIK SOSYALİST DERGİ

KAPATILAN SAYI

hükümet ve programı

SBKP 24. kongresi

kapitalizmin genel buhranı

türkiye'de işçi sınıfı hareketinin tarihi

12

EMEK AÇISINDAN

hükümet ve programı

12 Mart Muhtırasından sonra Başbakan olarak görevlendirilen Nihat Erim, daha kabinesini kurmakta birçok güçlüklerle karşılaştı. Bu güçlükler, sanılanın tersine «evcilleşmiş» siyasi partilerin tutumundan değil, siyasi polis ile onların raporlarına pek itibar eden «yetkili merci»lerin tutumundan ileri geliyordu. Sonunda bu güçlükler yenildi ve türdeş olmayan unsurlardan oluşan kabine kuruldu. Kabinenin bir özelliği, içinde teknokrat-politikacı çelişmesini barındırmasıydı; bir başka özelliği ise, egemen çevrelerin parlamento içi ve parlamento dışı kanatlarının bir koalisyonu olmasıydı. Anlaşılan «güçlü hükümet»in ilk başta böyle bir koalisyona dayanması gerekli görülüyordu. Gerçekten de bu koalisyon, zaman içinde dağılma ihtimallerini yapısında barındırmasına rağmen, dış görünüşü itibariyle kuvvetliydi. Belki de, ilk ağızda böyle olması ve bir süre sonra dağılması uygun bulunmuştu.

Hükümet, kuruluşundan birkaç gün sonra, büyük bir güçlüğe uğramadan programını yaptı. Mecliste Başbakan tarafından okunan program, EMEK'in Türkiye'deki gelişmeler konusunda ileri sürdüğü düşünceleri doğrular niteliktedir. Burjuva düzeninin daha iyi işlemesini, kapitalizmin gelişmesinde güçlükler doğuran engellerin ortadan kaldırılmasını öngören program, hem sanayi burjuvazisi ile büyük sermayedar çevreleri, hem de radikal küçük burjuvazinin geniş bir kesimini tatmin etmek amacını gütmektedir. Kimi çevreleri tatmin etmek, kimi çevreleri ürkütmemek için olsa gerek, programda sık sık Anayasanın bazı maddelerine atıf yapılmıştır. Programın bir özelliği de, dağınık ve sistematikten yoksun oluşudur.

Hükümet, programında, kendisini «Anayasanın gösterdiği doğrultuda yapılması zorunlu reformları hiç beklemeden» gerçekleştirecek bir «reform hükümeti» olarak meclise takdim etmiştir. Bu takdim bir bakıma geçerlidir. Çünkü, Türkiye'de kapitalizm yeni bir aşamaya gelmiştir. Bu aşamada bir takım yeni tedbirlerin alınması ve kapitalist gelişmenin hızını azaltan etkenlerin ortadan kaldırılması zorunludur. Bunu «parlamenter çerçeve» içinde yapmaya çalışan «ıslahatçı» Demirel iktidarı gerekli çeviklikle davranamayarak başarısızlığa uğramıştır. Daha farklı bir toplumsal ittifak tabanını temsil eden Erim hükümeti, kapitalizmin önünü daha büyük bir çeviklikle açmaya adaydır ve bu anlamda «reformcu»dur. Bu husus programda da açıkça ifade edilmiştir. Hükümet programına göre, Türkiye, «hızlı bir toplumsal ve siyasal değişme süreci» içindedir. «Bu durum toplum yapısıyla devlet düzeni arasında önemli gerilimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.» Öyleyse, yapılacak olan, bu çelişmeyi çözmek, siyasi yapıyı toplumsal yapıya uydurmaktır.

EMEK'in geçen sayısında da belirttiğimiz gibi, Türkiye'de imalât sanayii, son zamanlarda, bir tüketim için üretim ekonomisi olarak pazar tıkanıklığı ve stokların artması sorunlarıyla karşılaşmıştır. Nitekim, sanayideki yıllık büyüme oranı son birkaç yıldır plan hedeflerine ulaşamamaktadır. Planda %12 olarak öngörülen sınai büyüme oranı, 1968'de %10, 1969'da %9,4, 1970'de %5,7 olmuştur. 1970'deki bu %5,7 lik sınai büyüme oranı, son on yıllık dönemin en düşük yüzdesidir.(1)

Kapitalist gelişmenin devam etmesi ve yeniden hızlanması için, pazar tıkanıklığının giderilmesi ve sanayiin yapısının değiştirilmesi yani üretim araçları üreten bir üretim yapısına geçilmesi gerekmektedir. Bu ise, «mevcut üretim tarzının ve ekonomik iktidarın çerçevesinde bir yeniden düzenlemeyi»(2) yani reformu gerektirmektedir.

İşte Erim hükümetinin reformculuğu buradan gelmektedir. Ve işte Demirel iktidarının «ıslahatçılığı» bu yüzden yetersiz bulunmuştur.

Sınıf açısından, Erim hükümeti programı, «Büyük burjuvazinin, özellikle sanayi burjuvazisinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelmiş bir 'çalışma raporu' niteliğindedir.»(3)

«Tarihin Erim hükümetine yüklediği görev, zaman aşımına uğramış ve sanayi burjuvazisinin gelişmesine artık ayakbağı teşkil eder duruma gelmiş bulunan eski ittifak şartlarını, Türkiye'de kapitalizmin ulaştığı gelişkinlik seviyesine uygun olarak, yeniden düzenlemektir. Böylece, Erim döneminde, burjuva sınıflar arasındaki çelişkilerin sanayi burjuvazisi lehine çözülmesi ve tüm burjuva sınıfların sanayi burjuvazisinin irâde ve çıkarlarına bağımlı kılınması yoluna gidilecek, tekelci sermayenin ebeliği yapılacaktır. Özetle denilebilir ki, Türkiye'de, bundan böyle, sanayi burjuvazisi hükümet edecektir.»(4)

---

(1) Ali Nejat Ölçen, Ekonomimizin Güç Dönemi, ORTAM, Sayı: 1, 19. Nisan 1971

(2) İsmail Cem, Reform Üzerine, Milliyet, 27.3.1971

(3) Türkiye İşçi Partisi bildirisi, PARTİ Gazetesi, Sayı: 3

(4) «Kanun Düzeyinde Kararname»ye Bel Bağlamak Zorundalar, PARTİ Gazetesi, Sayı: 6, 15.4.1971

Hükümet programında getirilen tedbirler bu yargıları tamamiyle doğrulamaktadır.

Programda öngörülen iktisadi tedbirler, sanayi kesiminin yeni sermaye fonu ihtiyacını karşılamaya ve pazar tıkanıklığını gidermeye yöneliktir. Bu öylesine açıkça belli olmaktadır ki, EMEK'in geçen sayısında, görüşlerini aktardığımız İstanbul Sanayi Odası Başkanı Ertuğrul Soysal'ın hemen hemen bütün istekleri programda, reform adı altında yer almıştır.

Hükümet programında, «Ön planda yapabileceğimize inandığımız ve yapmaya kararlı olduğumuz reformlar: Toprak reformu, milli eğitim reformu, mali reformlar, hukuk ve adalet reformu, devlet kesiminin yeniden düzenlenmesi, enerji ve tabii kaynaklarla ilgili reformlardır.» denilerek «reform» yapılması düşünülen alanlar sıralanmaktadır. Şimdi bunları sınıf nitelikleri yönünden inceliyelim.

EKONOMİK ALANDA

Programda, ilk reform olarak «toprak ve tarım reformu» ele alınmaktadır. Bu konuda önce bir «Toprak Reformu Ön Tedbirler Kanunu» çıkarılarak bir ailenin bölgelere göre sahip olacağı toprak büyüklüğü sınırlandırılacaktır. Bunun yanısıra, tarım gelirleri vergilendirilecektir. «Tarımda üretim düzeninin modernleştirilmesi ve verimliliğin arttırılması konusunda» tedbirler alınacak, «kredi ve fiat politikasındaki çelişmelerin ortadan kaldırılması» yoluna gidilecektir.

Dikkat edilirse programda toprak dağıtımından hiç söz yok. Sadece bir ailenin sahip olacağı toprak büyüklüklerinin sınırlandırılmasından söz ediliyor. Zaten, program toprak dağıtımını, üstü kapalı ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla, kadastro çalışmalarına bağlamış görünüyor. Başbakan yardımcısı Karaosmanoğlu, Abdi İpekçi ile yaptığı konuşmada (Milliyet, 12.4.1971), konuyu biraz açarak şöyle diyor:

«Programda bildiğiniz gibi, toprak reformunu iki aşama içinde düşünüyoruz.... birinci aşamada azami toprak büyüklüklerinin, herhangi bir bölge için azami olabilecek olan toprak büyüklüklerinin tespiti ve toprak reformunun başarılı olabilmesi için gerekli bazı tedbirler var.» Bu tedbirler programda yer alan tedbirler olsa gerek. İkinci aşama için ise, Karaosmanoğlu şunları söylüyor:

«Türkiye gibi toprak-insangücü muvazenesi problemli olan yani mevcut topraklarla insanlar arasında toprağın çeşitli şekilde bölünmesi halinde çok küçük toprak büyüklüklerinin ortaya çıkmasını sonuçlandıran bir durum var, yetersizlik var. Bu bakımdan toprak reformunu uzun vadede insan gücü ve toprak muvazenesini göz önünde tutarak yapmak lâzım. İkinci aşamada da uzun vadede yapılacak toprak reformu çalışmalarıyla optimal toprak büyüklüklerine çeşitli bölgeler itibariyle ulaşma imkânlarının araştırılması gelecek ve çalışmalar en kısa zamanda başlayacak.»

Görüldüğü gibi, yeni hükümetin toprak sorununu ele alış tarzı, burjuvaca bir ele alıştır. Sorun, üretimin modernizasyonu ve verimliliğin artırılması için «optimal» işletme büyüklüğünü tesbit edip ona göre gereğini yapma biçiminde sunulmaktadır.

Bu sunuş, sanayi burjuvazisinin ve Türkiye'deki kapitalist gelişmenin ihtiyaçlarına uygundur. Tarımsal üretim yapısının modernleştirilmesi, bir yandan pazar tıkanıklığını-bir ölçüde-giderecek, öte yandan sanayie tarımdan yeni fonlar aktarmayı mümkün kılacaktır. Bundan önce de, tarıma konulacak vergilerle hem toprak rantı nisbi olarak düşürülmüş, hem de ilk anda sanayiin emrine önemli ölçüde yeni fonlar verilmiş olacaktır. Gerçekten, tarımın vergilendirilmesinden elde edilecek ek vergi gelirinin 2-3 milyar lira civarında olacağı tahmin edilmektedir. «Tarımdan vergi almak, toprak reformunu sadece kolaylaştıracaktır. İlk önce vergi ile toprak rantı azaltılırsa, piyasa fiatı düşürülmüş olacaktır. Böylece bir taşla iki kuş vurulacaktır.»(5)

Tarım ve toprak reformu sorunu, programda olsun yetkililerin konuşmalarında olsun, hep Türkiye'de kapitalist gelişmenin bir parçası olarak ele alınmaktadır. Sanayi burjuvazisinin kapitalizmin gelişmesine yardımcı olacak tarzda bir toprak reformunu istediği bilinen bir şeydir. «Tarım reformu ile tarımda randıman artırma meselesi», sanayicileri «derinden» ilgilendiren bir sorundur(6). Programda toprak dağıtımının kadastro çalışmalarına bağlanması da, «tarım ve toprak reformu»nun burjuvazi açısından ele alındığının bir göstergesi sayılabilir.

Mali reformlar adı altında, vergi usul kanununun, daha etkili bir işleyişi sağlamak için değiştirilmesi, veraset ve intikal vergisinin gelir vergisiyle bağının kurulması, servet bildiriminin en etkin biçimde işletilmesi, vergi kaçakçılığının önlenmesi, servet vergisi niteliğindeki vergilerin düzeltilmesi, tarım gelirlerinin vergilendirilmesi, bankacılık ve sigortacılık sisteminin geliştirilmesi gibi hususlar öngörülmektedir.

Ayrıca, programın başka bir yerinde sermaye piyasasının geliştirilmesi üzerinde durulmaktadır.

Bütün bu tedbirler kimin yararına getirilmektedir? Vergi Usul Kanununun değiştirilerek vergi işlemlerinin ve bundan doğan anlaşmazlıkların çözümünün hızlandırılması, açıktır ki, iktidarı en çok etkileyen toplum kesiminin işine yarayacaktır. Çünkü, devletin olanaklarını en çok bu kesim kullanabilecektir. Vergi kaçakçılığının önlenmesi ise, hem bu nedenden hem de büyük sermayeli kuruluşların vergi kaçırmalarının güçlüğünden ötürü, esas olarak, büyük sermayenin isteğidir. Sanayiciler vergi kaçakçılığının önlenmesinden yana, fakat vergi oranlarının artırılmasına karşıdırlar. İstanbul Sanayi Odası Başkanı E. Sosyal şöyle diyor: «Vergisini tam ödeyen dürüst sanayicilerin artık yeni bir vergi ödemeye tahammülleri kalmamıştır.» (Milliyet, 18.4.1971) Vehbi Koç ise, «Vergi hasılatının çoğaltılması, vergi nisbetlerini yükselterek değil, vergi kaçakları önlenerek sağlanmalıdır. Memleketimizde tahsil edilmekte olan kurumlar vergisinin en büyük kısmını takriben beşyüz firma ödemektedir.» diyerek aynı görüşleri bir başka şekilde tekrarlamıştır. (Milliyet, 9.4.1971)

Konması veya oranlarının yükseltilmesi düşünülen diğer vergiler, esas itibariyle, sanayicileri ilgilendirmeyen alanlardadır. Sanayicilerin yeni vergiler konusundaki görüşü şudur: «Yapılacak reformlarla vergilenmeyen sektör ve kişilere vergi verdirtmek devletin baş görevi olmalıdır.» Tarımın vergi-

(5) Yalçın Küçük, Aydınlar ve Reformlar, Milliyet, 12.4.1971
(6) EMEK, Nisan 1971, Ertuğrul Soysal'dan alındı, Sayfa: 9

lendirilmesini bu çerçeve içinde ele almak gerekir. «Servet vergisi niteliğindeki vergiler, bina ve arazi vergisi, gayri menkul değer artışı vergisi, motorlu kara taşıtları vergisi ve veraset ve intikal vergisi gibi vergilerdir.» (A. Karaosmanoğlu, Cumhuriyet, 15.4.1971) Karaosmanoğlu'na göre, «bu vergilerde bugün bazı kaçamak noktaları mevcut»tur ve getirilecek düzeltmeler bu kaçamak noktalarını tıkamak yolunda olacaktır. Bu alandaki ilk esaslı vergilendirmeyi AP iktidarı, Finansman Kanunu adı altında yapmıştır. «Finansman Kanunu toprak ve konut biçimindeki büyük gayrimenkul rantlarına dayanılarak sürdürülen varlık biçimine Türkiye'de ağır bir darbe indirmiştir. Oysa büyük emlâk sahipliği, osmanlılardan bu yana yüzlerce yıldır topluma ve ekonomiye damgasını vuran başlıca egemen unsurlardan birisi olmuştur.»(7)

Görüldüğü gibi, vergi reformu denilen tedbirler, esas olarak, sanayi burjuvazisinin veya bunların etki alanı içindeki büyük sermayedarların çıkarları doğrultusundadır. Bunu da anlamak kolaydır. Türkiye'deki kapitalistleşmenin bu aşamasında toprak, arsa, konut gelirleri gibi gelirlerin bazı rantiye kesimlerin keyfine bırakılması, kapitalist gelişmenin ihtiyaçlarıyla bağdaşmaz. Bu gelirlerin büyük meblâğlar halinde, üretken alanlara yöneltilmesi gerekir. Yoksa, kaynaklar israf edilmiş demektir. İşte, kaynak israfını önlemenin en iyi yolu, üretken olmayan bu alanlara konacak vergilerden elde edilecek yeni fonları sanayiin emrine vermektir. Hükümet programında öngörülen vergilendirme tedbirlerinin sınıf açısından görünüşü budur. Devletin gelirlerinin artması, devleti kontrol eden sanayicilerin yeni kredilere kavuşmasından başka nedir ki?

Programda yer alan, «Bankacılık ve sigorta sisteminin geliştirilmesinde öz kaynakların takviyesi, **birleşmelerin teşviki**, hizmetlerin modernleştirilmesi ve maliyetlerin ucuzlatılmasını sağlayıcı tedbirler alınacaktır.» yolundaki ibarenin anlamı da gayet açıktır. (siyahlar-EMEK) Bu, «esas itibariyle tarımcılara ve küçük tüccara kredi veren mahalli bankaların, İş Bankası gibi, Yapı ve Kredi Bankası gibi sanayi yatırımlarını destekleyen büyük bankalara tabi kılınması sonucunu verecektir.»(8) Bankacılık alanında, her köşe başında birkaç banka şubesi açmak gibi israflar önlenecek ve büyük bankalar, devlet tarafından desteklenecektir.

«Hisse senedi ve tahvillerin halka arzını, halka açık anonim şirketlerin kuruluş ve işleyişini düzenleyecek ve bu konularda etkin bir denetimi mümkün kılacak mevzuat hazırlanacak, sermaye piyasası'nın gelişmesinde ve düzenli bir şekilde işlemesinde yer alacak diğer kuruluşların gelişmesini sağlayıcı tedbirler alınacaktır.» yolundaki sözleri de Türkiye'deki gelişmelerin ışığında incelemek zorunludur. Son zamanlarda, sermaye piyasasında büyük gelişmeler olmuştur. Daha, düzenleyici mevzuatı bile çıkmadan, tahvil çıkarımı büyük meblâğlara ulaşmıştır. «1968'de 103 ve 1969 da 170 milyon lira olan yeni çıkarılan tahviller 1970 de birden bire 311 milyon liralık bir ihraç rekoru kırmıştır.»(9) Görüldüğü gibi, «halka açık anonim şirket», «tahvillerin halka

(7) Ali Gevgilili, Erim Kabinesi Kurulurken, Milliyet, 26 Mart 1971.

(8) TİP bildirisi, 5.4.1971

(9) Ali Gevgilili, a.g.y. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası/1970 raporu'ndan.

arzı» v.b. gibi süslü sözlerin altında yatan gerçek, halkın tasarrufunu, sermayecilerin emrine vermek isteğidir.(10)

Programda öngörülen diğer ekonomik tedbirler de, Türkiye'de kapitalist gelişmelerin ortaya çıkardığı ihtiyaçlara aranan cevaplardır.

Dış ekonomik ilişkiler Bakanlığı kurularak, dış ticaretin ve diğer dış ekonomik ilişkilerin bu bakanlık kontrolüne verilmesi, Türkiye'de egemen sınıfların yükselen kesimi sanayi burjuvazisinin çıkarlarına uygundur. Bilindiği gibi, Türkiye'nin dışardan aldığı malların % 45'i yatırım malları, % 45'i ise ham maddelerdir. Dolayısıyla ithalatın çok büyük bir kısmı sanayi sektörünü ilgilendirmektedir. İhracatta da sanayiin önemi hızla büyümektedir. Programda, «devlet eliyle ihracat ve ithalat yapan ülkelerin ihracat ve ithalat işlerinde muhatabı prensip olarak bu bakanlık olacaktır» denilmek suretiyle de, sınai mallar ihracat ve ithalatımız fazla olan bu ülkelerle olan ilişkilerde, sanayiciler lehine düzenlemeler getirilmektedir. Son günlerde gazetelerde yer alan haberlere göre, sosyalist ülkelere sanayi ürünü ihracatı artacaktır. «Yeni kurulan 'Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı' yayınladığı ilk genelgede 1971-72 döneminde Doğu Bloku ülkelerine Türkiye'nin neler satabileceğini açıklamıştır.

«Yeni Bakanlığın Resmi Gazete'de yayınlanan genelgesine göre, 'Türkiye, Bulgaristan, Macaristan Romanya ve Sovyet Rusya'ya geleneksel ihraç mallarının dışında kalan birçok malı ihraç edebilecektir.' Bu mallar arasında, buzdolabı, çamaşır makinası elektrik süpürgesi, dikiş makinası, gaz fırını ve ocağı, alkollü içki, sigorta, çay, trikotaj ... bulunmaktadır.»(11)

Programa göre, Dış Ekonomik ilişkiler alanında «ayrıca Anayasanın 117 nci maddesi hükmüne de uygun olarak bu konularda Devlet kuruluşu dışındaki kuruluşlara devredilmiş görev ve yetkiler geri alınacaktır.» Bu sözleri okuyunca, insan, 117. maddeyi merak ediyor ister istemez. Acaba, anayasanın bu maddesi dış ekonomik ilişkilere değgin nasıl bir hüküm getirmişti diye geçiriyor içinden. Oysa 117. madde şöyle:

«Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin, genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler, memurlar eliyle yürütülür.»

Görüldüğü gibi, programdan yukarıya aldığımız cümlede öngörülen düzenlemeyi, iktidarın anayasaya bağlılığının bir işareti olarak değerlendirmek bir hayli zordur. Öyleyse bunun başka bir nedeni olmalı. Bu «neden»i, gazetelere yansıyan bazı haber ve tepkilerden öğreniyoruz. 15 Nisan 1971 günlü Akşam'ın başlığı şöyle: «Yatırım kotaları hükümetin kontrolüne girdi. Odalar Birliğinden döviz tahsis yetkisi alınıyor.» Haberden anlaşıldığına göre, Odalar Birliği'nin yaptığı işi, artık yeni kurulan Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı yapacak. Bu kanaldan yapılan ithalâtın tutarı ise, 150-200 milyon dolar. Ertesi gün Cumhuriyette çıkan bir haberin «Anayasa emrinin yerine getirilmesi», «Odalar Birliğine ödenen 100 milyon liraya yakın harçtan tasarruf» gibi gülünç tarafları bir yana bırakılır ve Odalar Birliği'nin bu konudaki şiddetli tepkileri hatırlanırsa, işin içinde bir bit yeniği olduğu anlaşılır. Odalar Birliği, «Özel sektörün işleri özel sektör kuruluşları tarafından yürü-

(10) Daha geniş bilgi için bak: Fikret Görün, Bir Halk Kapitalizmi Örneği, EMEK, Mart 1971.

(11) Milliyet, 15.4.1971

tülmelidir,» derken; Vehbi Koç «Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığının kurulması ihracat ve döviz kazancı meselelerinin esaslı şekilde ele alınacağının işaretidir ve büyük ümitler getirmektedir» görüşünü savunmaktadır. Kısaca söylemek gerekirse, hükümetin öngördüğü düzenleme, büyük sanayicilerin lehine bir düzenlemedir ve daha ziyade ticaret çevrelerinin hakim olduğu Odalar Birliğini bu düzenlemeye karşı çıkmaya iten neden de, işte budur.

EMEK'in geçen sayısında «12 Mart muhtırası ve sonrası» başlıklı yazıyı okuyanlar, Ertuğrul Soysal'ın «ağır sanayi ile madenleri devlet işletmelidir» sözünü herhalde unutmamışlardır. İşte programda yer alan petrol, linyit ve boraksla ilgili sözleri, daha sonra enerji ve tabii kaynaklar bakanının yaptığı açıklamaları bu çerçeve içinde değerlendirmek gerekecektir. Bu arada, linyit ocaklarının devamlı zarar etmeye başladığını, ana depo satış işlerini devletleştirmenin devlete yılda beşyüz milyonluk bir ek külfet yükleyeceğinin açıklandığını ve ana depo satış işlerini çevirenlerin bu depoları devre hazır olduklarını bildirdiklerini, bilgi olarak hatırlamak değerlendirmemize ayrı bir ışık tutacaktır.

Program, iktisadi Devlet Teşebbüslerinin yeniden düzenlenerek holdingler halinde toplanmalarını öngörmektedir. Bu, aynı zamanda, iktisadi devlet teşekküllerini bu güne kadar, bir sağmal hayvan gibi kendi çıkarları uğruna kullanmış olan sermayedarların da isteğidir. Koç, bu konuda şöyle diyor: «Holdingler bünyesinde toplanmasına karar verilen iktisadi devlet kuruluşları, ayrı ayrı şirketler halinde idare edilmeli, idarecilerine kârdan teşvik primleri verilmelidir. İdareciler politik tesirlerden mutlaka korunmalıdır. (yani oy baskısı altında kalmadan, Koç v.b nin ekonomik çıkarlarına hizmet etmelidir-EMEK) Holdingler doğrudan doğruya Başbakanlığa bağlanmalıdır.» (Milliyet, 9.4.1971)

Devlet eliyle yapılacak işlerde, yer yer devlet kontrolünün artırılmasını öngören tedbirleri, Türkiye'de, kapitalist gelişmenin bu günkü aşamasında, özel kesim aleyhine bir tutum sanmak büyük bir hatadır. Çünkü, bugün, sözgelimi, Arçelikle MKE'nin bir işbirliği, özel kesim için çok yararlıdır. Oysa, ekonominin daha önceki aşamalarında, özel kesimin işlettiği bir alana devletin girmesi, küçük özel sermayenin yıkımı olabilirdi. Şimdi, durum değişmiş, imalât sanayiinde devlet sektörü özel sektör işbirliği, çoğu yerde üretimin başlıca koşullarından biri haline gelmiştir. Bu nedenle, devletçilik yolundaki bazı adımları, tekelci devlet kapitalizmi çerçevesinde ele almak bir zorunluluktur.

Türkiye İşçi Partisi bildirisinde belirtildiği gibi, «Boraks ve Linyit gibi madenlerin devletleştirilmesi, iktisadi devlet teşekküllerinin 'kârlılık ve verimlilik' ilkesine göre yeniden düzenlenmesi, dış ekonomik ilişkilerin bu ad altında kurulan bir bakanlığın denetimi altına alınması vb, sanayi burjuvazisinin ihtiyaç duyduğu yatırım fonlarının, tekelci devlet kapitalizminin yaygınlaştırılması yoluna gidilerek sağlanacağını ortaya koymaktadır.»

Özetle, programda öngörülen iktisadi tedbirler, esas itibariyle, sanayi burjuvazisinin çıkarlarına uygundur ve onun özlem ve isteklerinin bir yansımasıdır. O kadar ki, sanayicilerin, işçilerin belli merkezlerde yoğunlaşmasından yakınmaları bile, programda, şehirleşme sorunuyla ilgili olarak kendisini göstermiştir. (12)

(12) EMEK, Nisan 1971, Sayfa: 9, Ertuğrul Soysal'ın demeci.

EĞİTİM

Eğitim konusunda, hükümet programının tutumu bir kelimiyle özetlenebilir: Kapitalizmin teknik eleman ihtiyacına cevap vermek.

Erim aynen şöyle diyor bu konuda :

«Eğitim reformunu deminde söylediğim gibi hızla ele almak, şimdi bunun derinliğine inmek istemiyorum. Onaltı sene okumadan Türkiye'de bir insan altın bileziği takamıyor, sanat sahibi, bir meslek sahibi olamıyor. Bizim gibi fakir bir memleket bu lüksü kendisine veremez. Bunun daha çabuk usulleri var, başka memleketlerde yapılmıştır, onu getireceğiz.» (14)

Aynı yakınmayı, İstanbul Sanayi Odası Başkanının yaptığını geçen sayımızı okuyanlar hatırlayacaklardır. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Başkanı Halil Kaya'ya göre ve «Meslekî ve teknik alana öncelik tanıyan eğitim reformu yapılmalıdır.» Yeni hükümetin eğitim politikasının özü işte budur.

Eğitimde birlik, eski adıyla tevhid-i tedrisat bakımından ise, önemli bir ilerleme kaydedilemeyeceği programın bu konudaki mağlâk ifadesi ile daha sonraki beyanlardan anlaşılmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla, izinsiz kur'an kursları izinli ve Milli Eğitim Bakanlığının denetimine bağlı hale getirilecek, İmam Hatip okullarından bazısı sanat okulu haline dönüştürülmekle birlikte, geri kalanlarında önemsiz bazı düzeltmeler yapılarak bugünkü uygulamaya devam edilecektir.

Zaten, burjuvazinin kitleleri uyutmak için dini kullanmaktan vazgeçmesi beklenemez. Yeni düzenlemelerle ,burjuvazi, dini kendi amaçlarına daha uygun bir şekilde kullanmanın yollarını aramaktadır.

Özetle, «Eğitim Reformu» adı altında getirilen tedbirler, sadece, sanayileşmenin bugünkü aşamasında ortaya çıkan teknik eleman ihtiyacına cevap vermek amacını gütmektedir. Yapılmak istenen, bir kelimeyle, daha 'işe yarar' elemanlar yetiştirerek kapitalist üretim mekanizmasına taze kan aşılamaktır. Bu, zaten burjuva hükümetlerin ötedenberi amaçladıkları bir hedeftir, bunun gerçek bir eğitim reformu ile hiçbir ilişkisi yoktur.» (Türkiye İşçi Partisi bildirisi).

DIŞ POLİTİKA :

Erim hükümetinin dış politikasının, daha önceki hükümetlerin dış politikasının bir uzantısı olacağı, hem programdan hem de yapılan açıklamalardan anlaşılmaktadır. Nato Genel Sekreterinin yanından alınarak Dışişleri Bakanlığına getirilen Osman Olcay, dış politikaya sadece bir «üslûp farkı» gelebileceğini belirtmiştir.

Bu nedenle, programın dış politika bölümü üzerinde uzun boylu durmanın bir yararı olmayacağı kanısındayız. Programa göre: Nato üyeliği, güvenliğimizin en sağlam dış teminatıdır. «ABD ile karşılıklı saygı ve anlayışa dayanan sıkı dostluk ilişkileri içinde bulunuyoruz.»

Yabancı sermaye konusunda getirdiği şartlara bakılınca, programın, bu konuyu, küçük burjuva devrimcilerini avlamak için «reform-

(14) Cumhuriyet, 9.4.1971, Kemal Aydar'a özel demeç.

Kamuoyunu ve

culuk» oltasının ucuna takılan bir yem olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Şöyleki; yabancı sermayenin desteklenmesinde öne sürülen koşulların gerçekleşmesi —biri hariç— beklenemez. Yabancı sermaye kanalıyla, ülkeye «üstün (ileri denilmek isteniyor herhalde) teknoloji»nin gelmesini, «yurt içinde finanse edilemeyen **çok büyük tesisler»** yapılmasını ve «kurulacak kapasitenin ortak pazarla rekabet edecek seviyede bulunması ve ihracata dönük olması»nı şart koşmak gerçeklerle bağdaşmamaktadır. Çünkü, yabancı sermayenin, esas itibariyle, bu koşullar aranmaksızın bile, Türkiye'ye rağbet etmediği bir gerçektir. «Çoğunluk paylarının Türklere ait olması» şartına gelince, böyle bir şart koşmak anlamsızdır. Çünkü paravan firmalar yoluyla bu şart her zaman sağlanabilir.

Demek oluyor ki, programda yabancı sermaye konusu, küçük burjuva radikallerinin milliyetçi duygularını tatmin amacı güdülerek yazılmıştır.

Yeni hükümetin, Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanımak için kolları sıvamasını dış politikada «ilerici» bir tutuma işaret saymak pek doğru olmaz. Bu, son zamanlardaki ABD-Çin Halk Cumhuriyeti yakınlaşması ve Türkiye'nin tarımsal ve sınai ürünlerine yeni ve geniş bir pazar bulma olanağı açısından değerlendirmek, en azından konuya daha doğru bir yaklaşım tarzıdır.

Programda, Türkiye üzerindeki emperyalist baskılardan, üslerden, ikili anlaşmalardan v.b. söz edilmediği, emperyalist baskılar şu ifadeyle mazur gösterilmeye çalışılmaktadır «... zaman zaman bazı meselelere farklı açılardan bakmakta olmamız, ülkelerimiz arasında (ABD ile Türkiye arasında) karşılıklı anlayış ve samimiyete dayanan dostluğun tabii sayılması gereken bir tezahürü, sağlamlığının en açık delili ve her iki ülkenin mensup olduğu batı dünyasının siyasal felsefesinin icabıdır».

Türkiye İşçi Partisi bildirisinde denildiği gibi, «Ekonomik ve siyasal bağımsızlık içinde kalkınma olanaklarının hızla hazırlanmasından söz eden program, dış politikada, emperyalizmin bir numaralı lideri olan Amerikaya ve onun askeri örgütü olan NATO'ya hulûs çakmakta; ortak pazar ve yabancı sermayeyle ilişkilerin daha sağlam temellere oturtulması yollarını aramaktadır.»

«HUKUK VE ADALET, ASAYİŞ VE HUZUR»

EMEK'in geçen sayısında, «12 Mart Muhtırası ve sonrası» başlıklı yazıda «Girilen 'yeni dönem' de kurulmasına çalışılacak yeni hükümetin faşist tedbirlere kuvvetle itilen bir hükümet olacağı gözükmektedir.» demiştik. O günden bu yana ortaya çıkan gelişmeler, bu görüşümüzü geniş ölçüde doğrulamış bulunuyor.

Hükümet programı, bu alandaki ilk önemli işaret olmuştur. Programda, «hukuk ve adalet reformu», «âşayiş ve güvenliğin sağlanması» başlıkları altında getirilen baskı ve şiddet tedbirleridir. Programın bu konuda öngördükleri, Türkiye İşçi Partisi Bildirisinde şöylece özetlenmektedir:

«Programında, burjuvaziye, gelişip güçlenme imkânları vaadeden Erim hükümeti, işçi ve emekçi sınıflarla tüm demokratik güçlere, «aşayiş, huzur ve güvenlik» adı altında, yeni baskı tedbirleri vaadetmektedir. Şöyle ki, işçi ve emekçilerin haklarını aramalarına karşı «öncelikle hukuki tedbirler» alınması öngörülmekte, böylece bu konuda da, AP'nin işçi sınıfını kısıtlayıcı politi-

sının sürdürüleceği anlaşılmaktadır. Hükümete yeni yetkilerin tanınması; Dernekler, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü, Grev ve Lokavt Kanunlarındaki boşlukların doldurulacağının öngörülmesi gibi konularda da aynı yolun izleneceği görülmektedir.

«Polisin ilerici güçlere karşı Anayasa dışı davranışı, örgütlü gerici kıyamlar karşısındaki müsamahası ve özellikle MİT'in şahsi ve politik çıkarlar uğrunda kullanılması şeklinde süregelen tutumlar, hükümet programında hiç söz konusu edilmemektedir. 'Anneler ve babaların yüreklerini yakan' kuşkulara değinilirken, ilerici gençlerin katilleri, Kırıkhan, İnegöl, Amasya olaylarının ve benzerlerinin tertipçilerinin süratle bulunması gereği ifade edilmemektedir. Bütün bunlar, hükümet programında yeralan «kolluk kuvvetlerinin çeşitli yönlerden donatılması», vb. AP'nin tezgâhladığı baskıların devam ettirileceği anlamına gelmektedir.

«Hükümet programında, bir de burjuvazinin her zaman ve her yerde, bütün ilerici hareketlere karşı yönelttiği «bölücülük», «dışarıdan yardım alma» iddiaları yeralmaktadır. «.Bu iddiaların hükümet programında yeralmış olması, hükümetin anti-demokratik niyetlerini, daha ilk ağızda ortaya koymaktadır.»

Program, «hukuk ve adalet reformu» konusuna, «reformların gerçekleştirilmesi»nin ön şartı olarak, «huzur ve güven ortamının sağlanması» gerektiğini belirterek girmektedir. Bu gerekçe, bütün baskıcı yönetimlerin klasik gerekçesidir. Sömürü ve baskıya karşı direnişi bastırmak için, «huzur güven, asayiş», şimdiye kadar, binlerce defa ileriye sürülmüş bahanelerdir.

Bundan sonra, hükümet, Atatürkçülüğünü ispat etmek istercesine, «devrim kanunları»nı «titizlikle» uygulayacağını açıklamaktadır. Anayasanın 153. maddesinde adıgeçen Devrim Kanunları şunlardır: 1 — Tevhid-i Tedrisat Kanunu; 2 — Şapka İktisası hakkında Kanun; 3 — Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Ünvanların Men ve İlgasına dair Kanun; 4 — Türk Kanunu Medenisiyle kabul edilen, evlenme akdinin evlendirme memuru tarafından yapılacağına dair medeni nikâh esası ile aynı Kanunun 110 ncu maddesi hükmü; 5 — Beynelmilel Erkâmın Kabulü hakkında kanun; 6 — Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki hakkında kanun; 7 — Efendi, Bey, Paşa gibi lâkap ve ünvanların kaldırıldığına dair kanun; 8 — Bazı Kisvelerin giyilemeyeceğine dair kanun.

Görüldüğü gibi, devrim kanunlarını titizlikle uygulamak, bir «reform hükümeti»nin «hukuk ve adalet reformu» başlığı altında sözünü edeceği önemli bir husus değildir. Kaldı ki, «devrim kanunları» arasında adıgeçen «Tevhid-i Tedrisat Kanunu» —ki, bugün için, en önemlisi budur— hükümet programından ve diğer açıklamalardan anlaşıldığı kadarıyla bütün kapsamıyla uygulanmayacaktır.

Yeni iktidarın, ülkeye «huzur ve güven ortamını getirmek için, polis zihniyetiyle hareket etmek niyetinde olduğu, programın daha sonraki bölümlerinde açıkça görülmektedir. Onun için, hükümet, «silahlı saldırı, adam kaçırma ve tedhişçilik olaylarını daha etkili müeyyidelere bağlamak gerektiğine» inanmaktadır. «Vatandaşın huzurunu, can ve mal emniyetini sağlamak için kanunların yetersizliğini tesbit ettiği takdirde «yürütme organının ve bağımsız adaletin yeni yetkilerle güçlendirilmesi için» meclise başvuracaktır. Demek oluyor ki, yeni iktidar, olayları önlemek için cezaları ağırlaştırmayı hükü-

meti ve mahkemeleri yeni yetkilerle donatmayı düşünmektedir. Daha, uygulamaları görmeden, bu ifadelerin ne anlama geldiği, Türkiye'nin, maddi, sosyal ve politik yapısını bilenler için hiç bir kuşkuya yer vermeyecek açıklıktadır.

«Hukuk ve adalet reformu», «asayiş ve güvenliğin sağlanması» başlıkları altında ve programın «finiş»inde, hükümetin bütün baskıcı niyetlerini açığa vuran daha pek çok ibare var. Söz gelimi, programa göre; «Anayasa ile kurulu devlet düzenini yıkmaya, yurdumuzun ve ulusumuzun bütünlüğünü parçalamaya yönelmiş ve yer yer **sınırlarımız dışından yardım gördüğü** (siyahlar-EMEK) bilinen yıkıcı faaliyetler» vardır, ve bunlara «asla müsamaha edilmeyecektir.»

«Devletin varlığını ve ulusal bütünlüğümüzü bozacak davranışlar kesinlikle önlenecek, devlet itibarı güçlendirilecek, can ve mal güvenliği, hukukun üstünlüğü ve kanun egemenliği sağlanacaktır.»

Devam edelim.

«Ortam bu şekli aldıktan sonra, cumhuriyet kanunlarını hiçe sayarcasına ve 'eylem yapıyoruz, devrimciyiz, şeriatçıyız, mukaddesatçıyız' gibi sözlerle devlet düzenine karşı zorlama davranışlarını sürdürenler, devleti bütün heybeti ile karşılarında bulacaklarından ve cumhuriyet kanunlarının pençesine verileceklerinden bir an bile şüphe ederlerse, çok yanılmış olacaklardır.

«Türkiye'yi bölmek isteyenlere fırsat verilmeyecektir. Yurdumuzu Atatürk ülküsünden saptırarak, sağ ya da sol bir diktatoryanın ve anarşinin kucağına asla ve asla düşürmemek Hükümetimizin en başta güdeceği amaçtır.»

İşte «huzur, güven, asayiş, adalet, hukuk» adı altında yazılanlar bunlardır. Oysa, Türkiye'nin bugünkü halinden haberdar olan herkes bilir ki, bu sözler, ülkede bir baskı ve şiddet politikası uygulamak niyetinin ön hazırlıklarıdır. Daha önceki sayımızda da belirttiğimiz gibi, burjuvazi, ülkede gelişen «sosyal muhalefet»ten şikâyetçidir. Uzun bir süredenberi faşizmi tezgâhlamaktadır. Nitekim, bir yandan «anarşi var» çığlıklarını atan burjuvazi, öte yandan «güçlü hükümet» fikrini işlemiştir. Bütün bunlardan amaç, ülkede, büyük sermayeye karşı gittikçe kuvvetlenen «sosyal muhalefet»i bastırmaktır.

Yoksa, bugün, herkes gibi egemen güçler de bilmektedirler ki, Türkiye'de ne vatanın bölünmesi, ne bir «sol diktatorya» ihtimali vardır, ne de burjuva düzeninin işleyişi bakımından bir anarşi. Sağ diktatorya'ya gelince bu, sömürücü egemen sınıfların iktidara sahip olmaları anlamında, baştan beri vardır . Türkiye'de «anarşi» adı altında, «vatanın bölünmesi», «sol diktatorya kurulması» şeklinde ortaya sürülen olaylar, bütün batı dünyasında görülen olağan gelişmelerdir. «Boykot, işgal, miting ve ideolojik kavga, artık olağan ve evrensel hale gelmiş birer eylem ve ifade biçimi, 'gençlik olayları' denen olayların büyük kısmı, kuşaklar arasındaki ezeli kavganın biraz daha yaygınlaşmış, biraz daha sertleşmiş görüntülerinden ibarettir. Bir tek bombayla yüzbinlerin öldürülebildiği bir 'uygarlık' düzeyinde, 'şiddet eylemleri' denen şeyler olsa olsa birer çatapat eğlencesi sayılabilir. Ne yapsanız bunlar olacak, oluyor. Yeni bir uslûp yeni bir tutum bu. Dıştan bakıldığı zaman bütün eğitim sorunlarını çözmüş toplumlarda da bunlar olağanlaşıyor.»(15)

(15) **M. Soysal, Güzel Huzursuzluk, ORTAM, Sayı: 2**

Programın ilginç yönlerinden biri de, bir yandan yağıp gürlerken, öte yandan son derece yufka yürekli oluşudur.

Örneğin afyon kaçakçılığını önleme çabalarının gerekçesi şu; «bütün dünya gençliği için kahredici bir afet halini almış olan afyon kaçakçılığının, her şeyden önce **insanlık duygularını incittiği** inancında olan hükümetimiz bu mesele üzerine önemle eğilecektir.» Demek oluyor ki, afyon kaçakçılığı konusuna, hükümeti önemle eğilmeye iten neden, Amerikanın baskısı değil, incinen insanlık duygularıymış.

Bir de, öğrenci hareketlerine karşı alınacak tedbirlerin gerekçesini görelim: «Halkımız huzur ve sükûn istiyor. Sabahleyin evden çıkan yavrusunun akşama yaralı mı döneceğinin, yoksa hiç mi gelmeyeceğinin **yürek yakan** kuşkusu içinde yaşayan ana ve babaların acılarına mutlaka son verilecektir.» (Siyahlar-EMEK) Eğer insan, her yıl düşük yüzünden binlerce ananın öldüğü, binlercesinin sakat kaldığı, hergün en basit nedenler yüzünden, bir karış toprak, bir lokma ekmek için insanların birbirini öldürdüğü bir ülkede yaşamasa, programın bu «yürek yakan» duygululuğu karşısında göz yaşlarını tutamayacak.

İnsanlarımızın acılarını bu kadar derinden ve «yürek yakan» bir şekilde paylaşan program, bakalım emekçi halka lafın ötesinde ne vaad ediyor?

Program, halka, yeni cezalar koymak, ve mevcut kanunlardaki bazı suçların —zaten ağır olan— cezalarını daha da ağırlaştırmak gibi şeylerin ötesinde de, birtakım yeni baskı tedbirleri vaad etmektedir.

Programda, işçi hareketleri, «ulusal ekonomiye zarar veren sosyal patlamalar» olarak nitelendirilmekte ve bunlara karşı «hukuki tedbirler» getirilmesi öngörülmektedir.

Buna göre; «Dernekler, toplantı ve gösteri yürüyüşleri, Grev ve Lokavt» hakkındaki kanunlara **tam saygı sağlanacak**, uygulamadaki boşluklar giderilecektir.» Bu sözlerin anlamı gayet açıktır: Toplumsal gelişmenin gerisine düşmüş, işçi hareketinin ulaştığı düzeyde geçersiz hale gelmiş olan ve bu nedenle uygulanamayan bazı kanun hükümleri zorla uygulanacaktır. Eğer bu hükümler hareketi bastırmaya yeterli değilse yeni baskı kanunları getirilecektir.

Programın mantığı içinde, «Sendikalar Kanunu ile Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunları birlikte ele alınarak birbirlerini tamamlayan bu iki kanun arasındaki çelişmeler giderilecektir.» cümlesini, Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt kanununun Sendikalar Kanununa uydurulacağı veya her ikisinin de daha da geri bir platforma götürüleceği şeklinde anlamak gerekmektedir. Anlaşılan, «ulusal ekonomiye zarar veren sosyal patlamalara» karşı alınacak «hukuki tedbirler» arasında bunlar da vardır.

Program son bir «hukuki tedbir» olarak da, «işçilerin teşebbüslere ortak olması prensibini» getirmektedir. Bunun işçi sınıfının devrimci mücadelesini öldürmek amacına yönelmiş, dışı parlak içi boş bir tedbir olduğu, dünya'daki örneklerinden açıkça ortaya çıkmıştır. Böylece yapılmak istenen, grev gibi etkin bir mücadele aracının kullanılırlığını azaltmaktır. Sonunda, işçiler grevle elde edeceklerinden daha az bir gelir artışı sağlayacaklar, fakat bunu «işletmeye ortak olma» yutturmacası adı altında gene patronun ellerine teslim edeceklerdir. Üstelik, sözde işletmeye kendileri de ortak oldukları için patrona karşı mücadeleleri zayıflayacaktır.

Bu arada, işçi hakları konusunda, programda öngörülen veya dokunulan konularla, sermaye çevrelerinin isteklerinin birbirine geniş ölçüde uyduğunu

da görüyoruz. **İşveren Sendikaları Konfederasyonu** Başkanı Halil Kaya şöyle diyor:

«Yeni hükümet devlet otoritesini kurarken duraklamış hatta gerilemiş olan iktisadî hayatımızı da düzenlerse ve memlekete yeniden canlılık getirebilirse büyük hizmetler yapmış olacaktır.»

Bu «hizmetler»in başarılması için, Halil Kaya'nın gerçekleştirilmesini istediği hususlar şunlardır :

«Reformlar yapılırken sanayiin gelişmesi ön planda tutulmalı ve karma ekonomi için özel sektörün önemi hatırlanmalıdır.

«Çalışma barışını zedeleyen kanunsuz olaylar önlenmeli ve idarî reform yapılmalıdır.

«275 sayılı toplu iş sözleşmesi grev ve lokavt kanunu değiştirilmelidir.

«Verimliliği ön planda tutmayan ücret politikası lüzumsuz maliyet ve fiyat artışlarına yol açmakta ve enflasyonist baskıyı arttırmaktadır. ... Bu nedenle, hükümet işçi ve işveren işbirliği tesis edilmelidir. Hem işçinin emeğini değerlendiren, hem de verimliliği arttıran bir ücret sisteminin barış içinde kurulması mümkün olursa, bundan sosyal hayatımız olduğu kadar ekonomik kalkınmamız da büyük yararlar temin edecektir.» (Cumhuriyet, 29.3.1971)

Aynı konuda, Ertuğrul Soysal, şu açıklamayı yapıyor :

«Grev ve lokavtlarla, işçi eylemlerinin kanun çizgisi içinde tutulmasını beklemekteyiz. ... Türkiye'de ödeme gücüne sahip 800 fabrikaya karşılık 821 sendika vardır... Ayrıca **işçi eylemleriyle ilgili olarak ilgili kanunların bazı boşlukları doldurulmalıdır.** Sendikalar arasındaki rekabetler sonucu doğan istekler işyerinin ödeme gücünü aşan duruma gelmiştir. Hükümet-işçi ve işveren arasında kurulacak bir örgüt, millî ücret politikasını yürütmelidir. Hakemlik müessesesi geliştirilmelidir.»

Programın, «hukuk ve adalet reformu» adı altında, işçi hareketleri konusundaki düzenlemelerini, sermayedarların bu istekleri çerçevesinde değerlendirmek zorunludur.

Bütün bu «hukuk ve adalet reformu»nun, «huzur ve asayişin sağlanması» tedbirlerinin daha fazla başarıya ulaşabilmesi için program; yargı organının, mahkemelerin ve hakimlerin bağımsızlığını iyice zayıflatacak kanun değişiklikleri yapmayı ve, «genel güvenlik kuvvetleri kuruluşları»nı «özellikle toplumsal olaylarda üzerlerine düşen görevleri yapabilecek biçimde» güçlendirmeyi, «modern araç ve gereçlerle» donatmayı ve «özellikle toplum polisinin eğitimine önem» vermeyi öngörmektedir.

Programda, ayrıca, Anayasa'nın «idarenin hiç bir eylem ve işlemi, hiç bir halde, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz» hükmünü getiren 114. maddesinin değiştirileceği belirtilmektedir. Bu husus, «yürürlükteki mevzuatın silahlı kuvvetlerin komuta ve yönetimindeki özellikle bağdaşmayan hükümlerinde gerekli düzeltmeler yapılacaktır.» şeklinde ifade edilmektedir. İlk ağızda dikkatten kolayca kaçabilecek böyle bir ifade kullanılmasının nedeni, her halde, küçük burjuva radikallerini ürkütmemek isteği olmuştur.

İşte, Erim hükümetinin, programında, «hukuk ve adalet reformu» adı altında öngördükleri bunlardır.

Görüldüğü gibi, Erim hükümeti programı, Demirel hükümeti programına, esas itibariyle benzemektedir. Her iki program da, kapitalizmi geliştirip güç-

YALÇIN KÜÇÜK

sbkp yirmidördüncü kongresi

Sovyetler Birliği Komünist Partisinin (SBKP) yirmidördüncü kongresi Nisan ayının başlarında tamamlanmış oldu.

Kongreyi, SBKP Merkez Komitesi Politbüro üyesi ve SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu başkanı Nikolay V. Podgornıy açtı. 223'ü danışma ve 4740'ı karar verme oyuna sahip delegelerden 4949'u kongre de hazır idi. Podgornıy, «İşte yirmidördüncü kez bizim Leninist Partimiz kongresini yapmaktadır. Yirmidördüncü kez, ülkemizin komünistleri-dünyada ilk sosyalist ve komünist toplumun yaratıcıları- durumu gözden geçirmek, acil sorunları tartışmak ve onların çözüm yol ve yöntemlerini saptamak üzere en yüksek forum olarak toplanmaktadırlar.» diyerek başladı. Kongreye konuk olarak katılan sosyalist ülkeler komünist ve sosyalist parti liderlerini, kapitalist ülkelerdeki komünist, işçi ve sosyalist partilerin delegelerini ayrı ayrı selâmladı.

Nikolay Podgornıy, dünya sosyalizmi, işçi sınıfı hareketi ve ulusal kurtuluş savaşlarına katkıda bulunup da bu arada ölmüş olan önde gelen kişileri teker teker andı. Uzun bir listeyi oluşturan bu isimler, «efsanevî general, en yaşlı partici ve devlet adamı» K. E. Voroşilov ile başlamaktaydı. Bunlar arasında «uluslararası komünist ve işçi hareketinin seçkin kişisi» Ho Şi Mihn; «Küba devriminin önde gelen yöneticilerinden biri» olan Ernesto Çe Gevara; «Arap Sosyalist Birliği Başkanı ve Ulusal-Kurtuluş hareketlerinin önde gelen liderlerinden biri» olan Cemal Abdül Nasır vardı.

Podgornıy, dört maddelik gündemi onaya sundu ve gündemin ilk maddesinde SBKP Merkez Komitesinin raporunu okumak üzere L. Brejniev kürsüye geldi. Altı saat süren bu sunuş, ilk kez televizyonda yayımlandı. Kongre süresince de televizyonda yayımlanan tek konuşma bu oldu. Geçmiş dönemdeki

...şmeleri, uluslararası sorunları ve gelecekteki politikanın ana çizgilerini ve... Merkez Komitesinin bu raporu kongrece oy birliği ile onaylandı.

Konuşmanın ilk bölümünde, SSCB'nin uluslararası durumu ve SBKP'nin dış ...tikası açıklanıyordu. Dış ve iç basında raporun en çok bu bölümü üzerinde ...uldu. Batı basını Brejniev'in konuşmasının bu yanını, «Sovyetler Birliği ...lar arası sorunlarda kendi şartlarından tâviz vermemeğe kararlı görünü... biçiminde yorumladı. Bu yüzden de örneğin NATO ve VARŞOVA pakt...ının karşılıklı olarak ortadan kaldırılması önerisinin tekrarlanışı karşısında ...di bir tepki göstermediler.

Raporda Sovyet dış politikasının amaçları şöyle açıklanmaktaydı: «Sovyet ... politikasının amaçları, yirmiüçüncü SBKP kongresinin belirlediği gibi, sos...zm ve komünizmin kurulması için diğer sosyalist ülkelerle birlikte elverişli ...lararası koşulları sağlamak; sosyalist ülkeler arası birlik ve dayanışmayı ... onların dostluk ve kardeşliğini sağlamlaştırmak; ulusal-kurtuluş hareketle... desteklemek ve gelişen genç devletlerle çokyanlı işbirliğini gerçekleştirmek; ...rklı toplumsal düzene sahip devletlerle sulh için birlikte yaşamak ilkesini ...rlı bir biçimde savunmak; emperyalist güçlerin tecavüzlerini kararlı bir ...mde püskürtmek ve insanlığı yeni bir dünya savaşından korumaktan iba...ettir.»

Bu amacın gerçekleştirilmesi, dünya sosyalist sisteminin dayanışmasının ...rılması ve gelişmesinin hızlandırılmasına bağlı görülmektedir: «Dünya Sos...list sistemin kurulması ve güçlenmesi, Büyük Ekim ile başlayan tarihsel ...leyişin güçlü bir hızlandırıcısı olmuştur» ve 1969 yılında yapılan Dünya Ko...nist ve İşçi Partileri toplantısında da söylendiği gibi «Dünya Sosyalist sis...i anti-emperyalist savaşta belirleyici güçtür.»

Dayanışma ve birlik temeldir. Fakat, sosyalist ülkeler arasındaki daya...şma ve birliğinde dayandığı temel ilkeler vardır ve bu ilkeler Brejniev'in ...ında açıklığa kavuşmaktadır: «Sosyalizmin kurulma işindeki başarı, esas ... toplumsal gelişmede genel bu uluslara özgü (ögelerin) doğru bir biçimde ...ştirilmesine bağlıdır. Bugün sadece kuramsal olarak bilmekle kalmıyor ...at aynı zamanda uygulamayla da inanıyoruz ki, sosyalizme giden yol ve ... belli başlı çizgileri, bütün sosyalist ülkeler için geçerli olan genel kural...da belirlenir. Yine biliyoruz ki, genel kurallar, etkilerini, somut tarihsel ko...ların, ulusal özelliklerin yansıması olan çeşitli biçimlerde göstermektedir. ...nel kurallara dayanmadan ve her ülkenin somut-tarihsel özelliklerini gözet...meksizin, sosyalizmi kurmak mümkün değildir. Bu iki tip faktörü hesaba kat...maksızın sosyalist devletler arasındaki ilişkileri doğru bir biçimde geliştirme ...mağı yoktur.»

Sosyalist ülkelerin dış politikalarında eşgüdüm sağlanmasında Varşova ...laşması örgütü belli başlı merkez rolü oynamıştır. Varşova Paktı Avrupa ...ğinin sağlanmasında inisiyatifi ele almıştır ve Avrupa'daki mevcut hudut... değişmezliğini sulh programının temeli yapmıştır. Pakt, Nato içinde ...A.C. in (Batı Almanya) nükleer silahlara sahip olma imkânını sağlama prog...larını boşa çıkarmıştır. Birlikte mücadele sonunda «Halştayn Doktrini» yı...tır. A.D.C. ni (Doğu Almanya) şimdiye dek 27 devlet tanımıştır ve kuş... yeni başka ülkeler olacaktır. «Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülke... aktif ve tutarlı destekleri, Vietnam ve diğer Çinhindi ülkeler halkları... emperyalist müdahalecilerine karşı savaşlarında hayati öneme sahiptir.

Yakın Doğu'da, sosyalist devletlerce atılan adımlar, arap ülkelerindeki ilerici rejimleri devirmeğe yönelik emperyalist plânların boşa çıkartılmasında en belirleyici etkenlerden biri olmuştur»

Varşova paktındaki gelişmelere benzer gelişmeler ekonomik alanda da görülür. Ekonomik alanda sosyalist ülkeler arasındaki işbirliğini düzenleyen örgüt karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Sovyetidir (SEV). Bu örgüt önemli başarılar sağlamıştır; fakat karşılıklı ekonomik işbirliğinde yapılacak daha çok şeyler vardır: «Mamafih, biz ve diğer SEV üyeleri bilmektedirki, sosyalist işbölümünün olanakları bütünüyle kullanılmamaktadır. Uygulama bizi şu genel sonuca götürmüştür: üretimde uzmanlaşma (spetzializatzia) ve işbirliğini (kooperatsia) derinleştirmek; ekonomik plânları daha sıkı bir biçimde birbirine bağlamak; yani, sosyalist ülkelerin ekonomik bütünleşmesi yolunda ilerlemek zorunludur. Bu bir önemli ve zorunlu iştir, yoldaşlar.

Sosyalist ülkelerin ekonomik bütünleşmesi, yeni ve karışık bir süreçtir. Bu, birçok ekonomik soruna yeni ve daha geniş bir yaklaşımı; sadece bir ülkenin değil, işbirliğine katılan bütün ülkelerin yararlarına cevap veren en akılcı çözümleri bulma yeteneğini gerektirir. Bu, bilim ve teknikde en yeni başarılara; kârlı ve teknolojik bakımdan en ileri üretim yollarına sağlam bir biçimde yönelmeyi ister.»

Brejniev bu konuda SBKP'nin gerekli herşeyi yapacağını söyledikten sonra teker teker sosyalist ülkeler dönmektedir.

Vietnam Demokratik Cumhuriyeti (Kuzey Vietnam) ile ilgili olarak raporda şu sözler yer almaktadır: «Sosyalist dayanışma ilişkileri ve güçlü savaşçı dostluk, bizim partimizi, sovyet halkını, Vietnam emekçileri partisine, Vietnam Demokratik Cumhuriyetine bağlamaktadır. (alkışlar). Büyük yurtsever ve devrimci Ho Şi Mihn'in vasiyetini izleyerek Vietnam halkı, sosyalizm bayrağını yükseklerde taşımakta ve emperyalist tecavüzlere korkmadan karşı koymaktadır. (alkışlar) Demokratik Vietnam Cumhuriyeti emin olabilirki, silahlı mücadelede ve sulhdaki işlerinde Sovyetler Birliğinin kardeşçe desteği devam edecektir (sürekli alkışlar)»

Brejniev, «Sovyet halkının Yugoslavya'da sosyalizmin güçlenmesi ve Yugoslavyanın sosyalist ülkelerle bağlarını sıklaştırmasını görmek istediğini» söyledikten sonra, Çin Halk Cumhuriyeti ile olan ilişkilere dönmektedir. Brejniev bu konuda, «Çin Yöneticilerinin, bilindiği gibi, uluslararası hayat ve dünya komünist hareketinin temel sorunları konusunda kendilerine özgü ve Leninizm ile bağdaşmayan bir politik-ideolojik platform ile ortaya çıktıklarını ve yirminci kongre ve SBKP programının çizdiği yolun terkedilmesini istediklerini» söyleyerek sözlerine başlıyor. Ve ekliyor: «Bizim partimiz, marksist-leninist öğretiyi çarpıtma girişimleri ve uluslararası komünist hareket ile antiemperyalizm savaşçılarının arasına nifak sokulmasına kararlı bir biçimde karşı çıkmıştır. Basiretli davranan ve provakasyona gelmeyen SBKP Merkez Komitesi ve Sovyet hükümeti Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerin normalleşmesini sağlamak için kendisine düşen herşeyi yapmıştır.»

Emperyalizmin sulh-sever halklara karşı tecavüzünü hızlandırdığı bir sırada Çin ve Sovyetler birliği arasına ayrılık tohumları ekmek «son derece saçma ve zararlı bir iştir. «Bu yüzden, sadece ilişkileri normalleştirmek için değil, aynı zamanda Sovyetler Birliği ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında iyi komşuluk ilişkilerini ve dostluğu tekrar kurmak için herşeyi yapmağa hazırız ve en

nda bunun başarılacağına olan inancımızı belirtiriz. (sürekli alkışlar)»

Brejniev konuşmasının yine bu bölümünde Çekoslavak olaylarını değerlen- rip bütün sosyalist ülkeler için sonuçlar çıkarmaktadır: «Çekoslovak olayları iden gösterdi ki, sosyalizmi kurma yoluna girmiş ülkelerde, az veya çok öl- de saklı kalabilmiş iç anti-sosyalist güçler belirli durumlarda harekete ge- limekte ve hatta, böyle güçlerle birleşmeye herzaman hazır emperyalizm hesinden yardım alacaklarını hesaba katarak doğrudan doğruya karşı dev- ci eylemlere girmektedirler.

Sosyalizmi 'iyileştirmek' paravanası altında marksizm-leninizmin devrimci nü yıkmağa çalışan ve burjuva ideolojisinin yerleşmesi için yolu açan sağ zyonizm tehlikesi, bu vesile ile, bütün açıklığı ile ortaya çıkmıştır.»

Brejniev, Çekoslavak parti ve devlet adamlarının, Komünist ve emekçile- isteği üzerine, diğer kardeş sosyalist ülkelerle birlikte «sosyalizmi sa- ak için Çekoslavakya'ya uluslararası yardım» verilerek bu karşı devrimin tırıldığına işaret ediyor, fakat devamlı bir çözüm olarak çıkardığı sonuç le: «Çekoslavak olayları, bir sosyalist ülkede partinin yönetici rolünü de- lı olarak güçlendirmenin; parti yönetiminin biçim ve yöntemlerini durma- iyileştirmenin ve sosyalizmin gelişmesinin acil sorunlarının çözümünü ya- bir marksist-leninist yaklaşım ile ele almanın ne kadar önemli oldu- inandırıcı bir biçimde gösterdi.»

Brejniev konuşmasının ikinci bölümünü «halkların ve toplumsal ilerleme- düşmanı emperyalizme» ayırdı. Bugünkü kapitalizmin yeni durumlara uy- süreci içinde olduğunu belirtti. Sosyalizm ile karşı karşıya olan kapitalist lerin yönetici çevreleri sınıf mücadelesinin kütle devrimci eylemine dönüş- sinden korkmaktadırlar. Bunun için kapitalizmde bölük pörçük reformlar yapmağa girişiyorlar. Amaçları sömürü ve baskılarını sürdürmek, bu yolda leri, mümkün olduğu kadar, ideolojik ve politik kontrolları altında tutmak.

«Fakat yeni durumlara uymak, kapitalizmin bir sistem olarak istikrar ka- dığı anlamına gelmez». Brejniev altını çizerek ekliyor: «Kapitalizmin genel alımı derinleşmekte devam etmektedir.»

«Ençok gelişmiş kapitalist ülkeler bile ciddi ekonomik çalkalanmalardan tulamadılar. Örneğin, A.B.D. iki yıldır devam eden bugünkü ekonomik bu- ndan sıyrılamadı. Son yıllar, aynı zamanda kapitalizmin döviz ve mali temi için ciddi bunalım yılları oldu. Enflasyon ve işsizliğin bir arada bulun- ası(son yılların) devamlı olgusudur. Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki şimdiki lerin sayısı 8 milyon kadardır.»

«Ne bütünleşme süreci, nede Dünya Sosyalist sistemine karşı mücadele- nde emperyalistlerin güçlerini birleştirmedeki yararları emperyalist devletler sındaki çelişkileri ortadan kaldırmadı. Yetmiş yıllarının başlarına doğru, peryalist rekabetin belli başlı merkezleri açıkça ortaya çıktı: A.B.D. - Batı Avrupa (herşeyden önce «ortak pazar» denilen altı ülke) - Japonya. Bunlar arasındaki ekonomik ve siyasal rekabet mücadelesi gittikçe derinleşmektedir. A.B.D.'nin örgüt örgütlerince (resmi organları) alınan ve gitikçe ar- sayıda malla iyi olan Avrupa ve Japonyadan yapılan ithalât üzerindeki rlamalar; Avrupalı ülkelerin kendilerinin Amerikan kapitali tarafından sö- rülmelerini sınırlama girişimleri, bu mücadelenin sadece birkaç gösterge- dir.»

Bütün bu gelişmelerle birlikte, emperyalizmin gerici ve mütecaviz özellik-

lerinin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Ve her yerde bunlar görülmektedir. Amerikanın saldırganlık örnekleri sayılamayacak kadar çok. Fakat kuşkusuz savaş ve tecavüz güçleri başka emperyalist ülkelerde de kendini gösteriyor. «Batı Almanyada bu intikamcılar, gittikçe daha çok, neo-faşistlerle birleşiyorlar;» İngilterede «Kuzey İrlandanın katilleri, güney Afrikaya silah satıcıları ve A.B.D.nin mütecaviz politikasının avukatları» olarak ortaya çıkıyorlar; Japonyada «Japonyasanın her zaman için savaşı yasaklamasına karşın ülkeyi yeniden genişleme ve tecavüz yoluna itiyorlar.»

Emperyalizmin bu gerici ve mütecaviz yolu başarısızlıkla sona erecektir. Bunda hiçkimsenin kuşkusu olmamalıdır. Ve son yıllarda bu uğurda önemli başarılar elde edilmiştir. Son yıllarda emperyalizme karşı savaşan güçler, sınıf mücadelesi tarihine zafer dolu sayfalar eklemişlerdir. «Dün olduğu gibi bugünde, uluslararası **işçi sınıfı hareketi** (altını çizen Brejniev) devrimci güçlerin denenmiş savaşçı öncüsü rolünü oynamaktadır. Kapitalist dünyada son beş yılın olayları, işçi sınıfının monopoller iktidarının temelli ve en güçlü karşı koyucusu (muhalif) ve bütün anti-monopolcü güçlerin etrafında toplanacağı merkez olduğunu tam olarak doğrulamıştır.» (alkışlar) Bunun örnekleri verilmektedir: İtalya ve Fransada işçi sınıfının liderliğinde emekçiler, sadece bir gurup kapitalistlere karşı değil, monopolcu devletin egemenlik sistemine hücum etmişlerdir. İngilterede sınıf mücadelesi gelişmiş ve 1926 genel grev düzeyine ulaşmıştır. Amerikada işçilerin monopollere karşı eylemleri gelişmiş, zencilerin eşitlik, öğrencilerin Vietnam savşına karşı sürdürdükleri mücadele görülmemiş aşamalara varmıştır. Hollanda ve İskandinav ülkelerinde uzun yıllardır görülmeyen işçi hareketleri olmaya başlamıştır.

Brejniev, daha sonra, çeşitli ülkelerde ulusal-kurtuluş hareketlerine ve buralardaki sosyalizme dönük girişimlere değinmekte ve şöyle demektedir:

«Yoldaşlar! Emperyalizme karşı savaşın başarısı, esasta, anti-emperyalist güçlerin ve herşeyden önce onların öncüsü olan, **dünya komünist hareketinin** dayanışmasına bağlıdır. Geçen beş yıl içinde, bizim partimiz diğer kardeş partilerle birlikte, bu dayanışmayı, komünist saflardaki birliği sağlamlaştırmak için önemli çaba harcamıştır.

Bu güç bir sorun idi. Aynı dönemde, çeşitli yanlardan, komünist hareketin ideolojik ve kuramsal temeli olarak marksizm-leninizme hücum etme girişimleri sertleşti. Çin yöneticileri, çeşitli ülkelerde 'marksist-leninist parti' yaftası altında çeşitli ayrılık gurupları yaratmağa girişti ve onları, bir şekilde, uluslararası komünist hareketine karşı bir güç olarak birleştirmeğe çalıştı. Bu guruplarla, çok zaman, trotskistler bir blok kurdular. Şurada ve burada milliyetçi, kendini tecrit edici (samoizolyatzia) eğilimler hızlandı ve hem 'sol' ve hem de 'sağ' oportünizm canlandı.»

Bunlarla mücadelede başarı kazanılmıştır. Fakat heryerde olumsuz gelişmelerin önünün alındığı söylenemez. «Sağ ve sol revizyonizme, milliyetciliğe karşı savaş acil olmakta devam etmektedir.» Bugün anti-sovyetizm, «gerçek marksist» olmanın ölçüsü yapılmaktadır. Fransada, Garaudy; Avusturya'da Fischer; Venezuella'da Petrov; İtalyada 'manifesto grubu' gibi «dönekler» bu konudaki son örneklerdir ve bunlarla mücadele devam etmelidir.

Brejniev, bu bölümdeki konuşmasını, «bütün dünyada sosyalizmin tam zaferinin kaçınılmazlığını» ve bu konuda hiçbirşeyin esirgenmeyeceğini belirterek bitirdi. Bundan sonra, raporun sovyetler birliğinin sulh ve halkların gü-

…liği konusunda yaptıkları ve yapmayı düşündüklerini anlatan bölümüne …ti. Bu bölüm, raporun gerek iç ve gerekse dış basında ençok yankı veren …mü oldu.

Brejniev, temel ekonomik sorunların açıklanmasına şu cümlelerle başladı: «Yoldaşlar! Bundan elli yıl önce, tarihte ilk devlet ekonomik kalkınma pla… olan GOELRO planını geniş bir tartışmaya sunarken V. İ. Lenin, parti ve …yet iktidarının dikkatinin ülkenin ekonomik kalkınma sorunları üzerinde …landığı zamanları 'en mutlu dönemler' olarak tanımlamıştı. Lenin, kongre …toplantılarının 'ekonomik başarıların doğrulandığı ve bizim ekonomik kuru… gerçekten öğrendiğimiz' kongre ve toplantılara dönüştürülmesini iste…ti. (42. cilt s. 156-157)» Brejniev ekliyor: «Ve bizim parti kongrelerimiz, …menin tam anlamı ile böyle organlar olmuştur. Parti ve sovyet iktidarı … iktisat, Lenin'in öngördüğü gibi, temel politikadır. Sovyet toplumunun …ünizme doğru ilerleyen hareketi, sosyalist iktidarımızın uluslararası du…unun sağlamlaştırılması bu politikanın başarısına bağlıdır».

Bundan sonra, Brejniev ekonomideki gelişmeleri, başarıları ve eksiklikleri …kladıktan sonra şimdiki durumun özelliklerine ve yeni beş-yıllık planın ana …ilerine geçiyor. Bu son durum ile ilgili çözümlemenin ana dayanakları şöyle …taya konuluyor: «Bilindiği gibi, bizde sosyalizm bindokuzyüz otuzların ikinci …sında zafere ulaşmıştır. O zamandan beri otuz yıldan fazla bir zaman içinde …yet halkının kahramanca çalışması ve mücadelesi yer aldı. O zamanın ve …dilerin ekonomisi bir ve aynı tip üretim ilişkilerine; bir ve aynı tip ekono… kanunlarına, sosyalizm kanunlarına, dayanır».

Yalnız bu arada ekonomide yeni çizgiler ortaya çıkmıştır. Çünkü ekonomi …ümüştür. Bu gün ekonomide günde 2 milyar rublelik toplumsal ürün üre…ktedir. Bu, otuzların sonlarındaki günlük üretimden on kez fazladır. Ay… toplumun ekonomiden istekleri büyük ölçüde artmıştır. Sosyalizmin ilk …alarında bütün enerji genç sovyet iktidarının varlığının sürdürülmesi gö… üzerinde toplanmıştı. «Bugün çok daha fazla görevi çözmek istemekle kal…oruz -bunu öteden beri istedik- fakat aynı zamanda çok daha fazla sorunu …ebiliriz ve çözmeliyiz.»

Ekonominin ulaşmış olduğu yüksek düzeyin önemli bir sonucu var: plan…aya, yönetime ve ekonomik çalışma yöntemlerine talep ciddi bir biçimde …mıştır. Çünkü, ekonominin halkaları arasındaki içdayanırlık artmıştır. Bu …den de perspektif planlamanın, kesimler arası bağların incelenmesi v.b. …emi artmış olmaktadır. Bundan ayrı olarak yeni aşamanın bir diğer önemli …liği şudur: «Ülkenin ekonomik kalkınmasının bugünkü aşamasının önemli …likleri bilimsel ve teknolojik devrimin hızlı bir biçimde geliştirilmesi ile de …lidir. Sosyalizm, planlı sosyalist ekonomi, bilim ve teknolojinin bu yanlı iler…mesi için en geniş olanakları yaratır. Bununla birlikte, bilimsel-teknolojik dev…, ekonomik yaşantının birçok yerlerinde iyileştirme gerektirir. Başka bir deyişle, bu, sosyalizm için elverişli büyük bir güçtür ve uygun bir biçimde (…enin) emri altına alınmalıdır.»

Bunlar yeni durumun bazı özellikleri. Bunların çözümünde güven kaynağı … şudur: «Her zaman ve her yerde, yapıcı sorunların çözülmesinde, devrimci …ade ve güç, milyonların enerjisini seferber etmede partinin yeteneği, işçi sını…ın, kolhoz köylülerinin ve entelijansiyanın iç coşkusu yardımcı olmuştur. Bu …ün her zamandan daha çok, bu büyük gücü, sistematik, zahmetli örgütsel

çalışma; ekonominin yönetimine tutarlı ve bilimsel bir yaklaşım, sıkı kendinden disiplin (samodistziplina) ve işlevsel etkenlik ile birleştirmek gerekmektedir.»

Kütlelerin, emekçilerin mutluluğunu yükseltmek önemli bir amaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden tüketim araçları üretimi, daha doğru deyişle bu kesimin üretiminin artış hızı ön plana geçmektedir. «Böyle bir yaklaşımın nedeni sadece akçalı (materyel) ve etik (moral) özendiricilerin rolünü arttırma politikamız değildir. Sorun önemli ölçüde daha geniştir ve sovyet halkının; bütün emekçilerin yetenek ve yaratıcı girişimlerinin çok yanlı gelişmesine elverişli koşulların yaratılması, yani toplumun temel üretici gücünün gelişmesi ile ilgilidir.»

Bu politika, işçi paylarında, eğitimde, sağlıkta, konutta daha hızlı bir gelişmeyi ve daha fazla kaynak kullanmayı gerektirir: «Bu sorunların çözümlenmesi, bu tip ürünleri sağlayan ekonomi kesimlerinin daha hızlı gelişmesi ile sağlanacaktır....

Merkez komitesinin görüşüne göre, birikmiş üretici potansiyel, emekçilerin yaşama düzeyinde öngörülen yükselmenin sağlanabilmesi için, yeni beş yıllık da 'B' grubu (tüketim araçları kesimleri. Y.K.) kesimlerinin biraz daha hızlı artırılması olanağını yaratmaktadır. Bu önlem (tedbir), kuşkusuz, üretim araçları üretiminin gelişmesinin hızlandırılması ile ilgili genel politikamızı değiştirmez. Parti, iki departmanın gelişme hızları arasındaki ilişkiyi belirlerken, Lenin'in öğrettiği gibi, her aşamanın somut gerekleri ve gerçek olanaklarının (değerlendirilmesinden) hareket etmektedir.»

Ağır sanayi önemli olmakta devam eder. Bu hem daha hızlı kalkınmak ve hemde savunma gücünü geliştirmek için gereklidir. Savunma endüstrileri gelişiyor. Fakat bu endüstriler bugün önemli sivil yararlar da doğuruyorlar. Örneğin bugün bile savunma endüstrilerinin üretim hacminin yüzde kırkikisi sivil kullanıma gitmektedir.

Gerek tüketim ve gerek üretim araçlarının gelişmesi, tarımın geliştirilmesine bağlıdır. Bu amaçla tarıma önemle eğilinmektedir. Yalnız tarımdaki önlemlerin (tedbir) bir-iki yıl içinde sonuç vermesini beklememek gerek. Kısa dönemde, tarımsal üretimi arttırmak için, plan hedeflerinin aşılması durumunda, tarım ürünlerine primli fiyatlar uygulamak gibi tedbirler üzerinde durulmaktadır. Esas olarak ise, üç yönde çalışılacaktır: Tarımın mekanizasyonu, kimyalaştırılması (himizatzia) ve toprak iyileştirmeleri (melioratsia). Bu demek olmaktadır ki, tarımdaki gelişme sadece tarımda çalışanların değil, aynı zamanda endüstride gösterilecek çabalara bağlıdır.

Sanayide ise toplumsal üretimin etkenliğini artırmak temel amaçtır. Bunun için, ilk kez, bilim ile üretimin birliğinin sağlanması gerekir. Bilimsel ve teknolojik devrim ile sosyalist üretim sistemi arasındaki organik bağlar kurulmalıdır. Kompleks mekanizasyon ve teknik süreçlerin otomatizasyonuna imkân veren makina sistemleri ve verimliliği yüksek teknikler üretim kesimlerinde geliştirilmelidir. Özellikle önemli olan bir sorun, endüstriye teknik hizmet sağlayan ve yardımcı süreçlerin mekanizasyona imkân veren kesimlerin geliştirilmesidir.

Bir diğer önemli sorun, «üretilen ürünlerin niteliğini temelli bir biçimde, iyileştirmek ve dolayısıyla bu sorunun çözümünü sağlayacak ürünleri artırmaktır. Bugünkü koşullarda, bütün ekonomi için etki gözönüne alınacak

...sa, daha iyi, çokca zaman/büyük demektir. Bir programlı kontrola sahip ... takım tezgahı, on eski yapı takım tezgahının yerini almakta, bir ağır ... taşıtı, birkaç normal taşıtın işini yapmakta; bir yüksek güçlü uçak mo... iki-üç eski tip motora eş olmaktadır.»

Bu tedbirlerle birlikte mevcut-üretici kapasiteyi daha iyi kullanma im...ları üzerinde durulmalıdır. «Bu konuyla ilgili olarak dikkatleri sadece bir ... çekmek isterim: sanayi işletmelerindeki düşük vardiya katsayısına. ...un üzerinde yirmi üçüncü kongrede ve SBKP Merkez Komitesinin birçok ...unda duruldu. Fakat özellikle makina yapımında olmak üzere, du...da önemli bir iyileşme görülmüyor. Bir çok ekonomik organ vardiyayı ...acak yerde, yepyeni işletmeler kuruyorlar. Eğer vardiyanın artırılması ...su ortaya atılırsa, işgücünün yokluğundan söz ediyorlar. Şimdi sormak ...ek; bu yeni işletmeler de kimler çalışacak, insanlar mı, yoksa azizlerin ...ları mı? Hayır yoldaşlar, bu sorunu daha sıkı bir biçimde ele almak; ...cut ekipmanı tam olarak kullanmak için bütün önlemleri geliştirmek ve ...gerçekleştirmek; bu işde, partinin işletme komitelerinin, gorkom'ların (şe... komiteleri) ve obkom'ların (bölge komiteleri) eksilmeyen kontrollarını ...sağlamak zorunludur.»

İşgücünde tutum sağlamak, ısrafları önlemek, genel olarak tutum reji... (ekonomi rejimini) gerçekleştirmek «parti, sovyet, ekonomik, sendika ... komsomol örgütlerinin günlük faaliyetlerinin en önemli ögelerinden biri....» Artık yöneticiler sadece birşey üretmekle yetinmemeli, bunun niteli... ve ödenen fiyata bakmalıdırlar. «Eğer ödenen fiyat aşırı ise; eğer ken... planı yerine getirmekle birlikte, işbirliği yaptığı işletmelere sunuşda ba...sızlık olmuş ve diğer işletmeleri kötü duruma sokmuşsa; eğer kendisi... başarısı diğer yerlerde başarısızlık doğurmuş ise, böyle bir yönetici öv... değil eleştiriyi haketmiş olmaktadır.» Ayrıca övgü için sadece veri...ri yapmak yetmez; ülkenin kalkınması için bütün olanakların kullanıl...ması gerekir.

Ekonominin gelişmesi ekonomik yönetime de yeni bir bakışı zorunlu kı...yor. Özellikle artık beş yıllık perspektif planlar yetersiz kalıyor. Bunun ... daha uzun dönemli planlar üzerinde durmak ve bunların beş yıllık ve ...lık planlar ile bağlarını kurmak gerekmektedir. Ayrıca bütün kadroların ...nın koyduğu görevleri yerine getirmedeki sorumlulukları artırmalı ve eko...minin bütün halkalarında plan disiplinini sağlamlaştırmalıdır. Gosplan'ın ro... genişletilmeli, bunun için de Gosplan bazı cari işlerden kurtulmalıdır.

Ekonomideki toplulaşma (konsantrasyon) düzeyi artırılmalıdır: «Birik...miş deney göstermiştir ki, ancak büyük birlikler (ob'edinenie) ile yeteri sa...da becerili uzmanı bir araya toplamak, hızlı teknik ilerlemeyi sağlamak, ...daha iyi ve daha tam bir biçimde bütün kaynakları kullanmak olanağı var... «Birliklerin kurulmasında örgütsel sınırlar ve işletmelerin idari hiyerar...şisi, daha etken bir yönetimin yaratılmasını engellememelidir.

Yönetim yapısı iyileştirilirken, Leninist bireysel sorumluluk çizgisi sür...dürülecektir. Bir karar alınırken bu karardan kimin sorumlu olacağı açıkça ...belirtilmelidir. Aynı biçimde, eğer acil bir sorun ele alınmaz ya da savsakla...nırsa bunun da sorumlusu belli olmalıdır.

Bunlarla birlikte, merkezi örgütlerin direktifleriyle, üretimi etkileyen ekonomik manivelaların doğru bir biçimde birleştirilmesi ile ilgili çizgi de-

yam edecektir. Bu manivelalar, hozrasçöt (ekonomik hesab), fiyatlar, kâr, kredi, akçalı özendirici ve benzerlerdir. Bu konuda 1965 yılında uygulanan reformlara paralel olarak bir çok tedbir alınmıştır. Yapılacak işler bitmemiştir. Fakat geçmiş deney çabaların nerede toplanması gerektiğini göstermektedir. Bunlar, işletmeleri optimum taahhütlere, yani maksimum planlara ve sermaye yatırım ve emek kaynaklarını daha akılcı kullanmağa özendirecek; bilimsel ve teknolojik ilerleme ile işgücünün verimliliğini en hızlı bir biçimde geliştirmeğe teşvik edecek ve üretimin niteliğini yükseltmek için onları tutarlı bir mücadeleye sokacak koşulları yaratmaktır.

«Üretimin etkenliğinin büyük ölçüde bağlı olduğu (bir başka) önemli ekonomik sorun işin ödenmesi sisteminin iyileştirilmesidir. Gayretli ve verimliliği yüksek çalışma özendirilmeli ve daha çok mükafatlandırılmalıdır. Şekinskıy kimya kombinası deneyinin gösterdiği gibi, üretime en çok katkıda bulunan, çeşitli meslekleri birleştiren ve toplumsal servete akıllıca ve tutumluca yaklaşan işçileri ve işçi kollektiflerini teşvik için işletmelere daha geniş yetki verilmesi uygun olacaktır. İşçilerin materyel yararlarını gözetmelerinin güçlendirilmesi, etik (moral) özendiricilerin geliştirilmesi ile el ele gitmelidir.»

Fakat bütün bunlarla birlikte, partinin temel görevlerinden birisi de mümkün olduğu kadar çok emekçinin üretimin yönetimine çekilmesidir. Her bilinçli emekçinin, her bilinçli işçinin, V. İ. Lenin'in ısrarla söylediği gibi «sadece kendi fabrikasının sahibi olduğunu değil, aynı zamanda bütün ülkenin temsilcisi olduğunu hissetmesi» (36. cilt, s. 369-370) sağlanmalıdır.

Bunu sağlamak için sovyet sisteminin olanakları son derece geniştir. Bunlardan sonuna dek yararlanmak gerekir. Emekçilerin ekonomik yönetime katılmaları, belirli bir ekonomik sorunun belirli bir üretici kollektifin sınırları içinde çözülmesi ile bitmez. Sovyet ekonomi politikasını belirleyen emekçilerin temel çıkarlarıdır. Planlar yapılırken emekçi kitleleri çeşitli organlarda görüşlerini belli ederler. Parti, planların uygulanmasını aktif bir biçimde kontrol eder. Yalnız bu artırılmalıdır. Ve önceki kongreden bu güne, üretim toplantıları, işçi toplantıları, kolhoznik'lerin genel toplantıları önemli ölçüde artmıştır. «Onların (bu tip toplantıların, Y.K.) otoritesini daha çok artırmak; işletmenin en önemli sorunlarını bu tartışmalara getirmek konusunda ciddi dikkat gösterilmelidir. Birliklerin, işletmelerin ve hatta bakanlıkların yöneticilerinin kendi çalışmaları ile ilgili olarak işçiler önünde doğrudan doğruya sorumlu olmaları uygulamasının geliştirilmesi sağlanmalıdır.»

Brejniev bundan sonra sosyalist demokrasiyi geliştirme olanakları ve bu konuda yapılanlarla ilgili merkez komitesinin görüşlerini açıklamakta ve yeni insan yaratma sorunu üzerinde durmaktadır: «son kongreden beri geçen zaman içindeki parti çalışmalarında, ideolojik çalışmanın bütün biçimlerini daha fazla geliştirmek, kütlelerin politik eğitimi ve halkın kültür düzeyini yükseltmenin önemli yeri olmuştur. Büyük iş olan komünizmin kurulması amacını, insanın kendisini çok yanlı bir biçimde geliştirmeden ileriye götürmek mümkün değildir. Yüksek bir kültür, eğitim, toplumsal bilinç, insanın içsel olgunluğu olmaksızın komünizm mümkün değildir. Tıpkı gerekli materyel-teknik temel sağlanmaksızın mümkün olmayacağı gibi.»

«En ilerici ideoloji bile, ancak kütlelere mal olduğu, kütleleri aktif eylemlere ittiği ve kütlelerin günlük davranış biçimini belirlediği zaman gerçek

M. DRAGİLEV

kapitalizmin genel buhranı nedir?

1 — Kapitalizmin Genel Buhranının Mahiyeti

Emperyalizm çağındaki kapitalizmin eşit-olmayan iktisadi ve siyasi gelişme kanunu, sosyalist devrimin, çeşitli ülkelerde, farklı tarihlerde olgunlaşması sonucunu verir. Kapitalist dünya sisteminin devrimci yıkılışı, bir ülkeden sonra başka bir ülkenin, bir grup ülkeden sonra diğer bir grup ülkenin kapitalizmden ayrılmasından başka bir biçimde olamaz. Proletaryanın bir ülkedeki zaferiyle, kapitalizmin bütün dünyadaki kesin yokoluşu arasında, on yıllar süren ve emperyalizm çağının tamamlayıcı parçası olan bütün bir tarihi dönem uzanır. Bu dönem, kapitalizmin genel buhranı dönemidir.

Premonopolist (tekelcilik-öncesi) kapitalizmin emperyalist kapitalizm haline dönüşümü, sosyalist devrim arifesini haber veriyordu. Kapitalizmin genel buhranı döneminde, kapitalizmin çöküşü, proletarya ve müttefiklerinin-kapitalist ülkelerdeki emekçi köylülerle, sömürge ve bağımlı ülkelerdeki ezilen yığınlar-dolaysız devrimci pratiği meselesinden başka bir şey değildir. Henüz tekellerin boyunduruğu altında yaşamakta bulunan ülkeler, tarihlerinin, sosyalist devrimin arifesi olan döneminden geçmektedirler. Ama, dünya kapitalist sisteminin bütününe nazaran, kapitalizmin genel buhranı dönemi, onun doğrudan doğruya devrimci çöküşü dönemidir.

Sosyalist dünya devriminin tarihi süreci, kapitalizmin genel buhranının özüdür: önce tek bir ülkede sosyalizmin zaferi, kapitalist ülkelerdeki proletarya devrimlerinin ardından kapitalizm zincirinden kopan yeni halkalar, ka-

pitalizmin dünya savaşlarıyla sarsılışı, sömürge sisteminin durmadan dağılması, sayısı durmadan artan ülkelerde sosyalizmin kuruluşu, birleşik ve evrensel bir dünya sosyalist ekonomisinin kuruluşu, sosyalizmin dünya çapında tam ve kesin zaferi.

Marksizmin bir karikatürü ve «emperyalist ekonomizm» konusunda adlı yazısında, V. Lenin şöyle yazıyordu: «Sosyal devrim, ancak, ileri ülkelerde burjuvaziye karşı proletaryanın iç mücadelesini, gelişmemiş, geri kalmış ve ezilen milletlerin milli kurtuluş hareketleri dahil, **bütün bir seri** demokratik hareketlerle birleştiren bir çağ şeklinde kendini gösterebilir.»

Kapitalizmin sonu, bütün bir tarih dönemini kapsar; bu dönem boyunca, insanlık, doğan, gelişen ve serpilip açılan sosyalizmle, çürüyen, can çekişen kapitalizm arasındaki mücadele çerçevesinde gelişir. Bu mücadele, sosyalizmin dünya çapında tam ve kesin zaferiyle taçlanmadıkça, kapitalizmin genel buhranı devam edecektir.

Kapitalizmin genel buhranı, tek başına bir kapitalist ülkeye değil, kapitalist sistemin bütününe taallûk eder; bu, geçici, peryodik bir olay değil, kapitalizmin, emperyalist aşamasının bütün son evresi esnasındaki kronik halidir. Bu, Rusyadaki proletarya devrimiyle başlamış, ve kapitalist üretim biçiminin tam devrimci çöküşüne kadar ardı kesilmeden sürecek olan tarihi bir süreçtir.

Kapitalizmin genel buhranı, sadece iktisadi ya da siyasi bir buhran değildir. Bu, aslında, dünya kapitalist sisteminin genel buhranıdır; bu sistemin siyasetinin, ideolojisinin ve kültürünün bütün alanlarına olduğu gibi, kapitalist ekonominin bütün alanlarına yayılan bir buhrandır. Kapitalizmin genel buhranındaki gelişmenin temelinde, bir yandan, kapitalist dünya iktisat sistemindeki sürekli dağılış, bir yandan da, kapitalizmden ayrılmış ülkelerdeki artan iktisadi güçlenme gibi, dünya tarihi ölçüsündeki iktisadî faktörlerin etkisi vardır.

2 — Dünya Kapitalist Sistemindeki Genel Buhranın Kaynakları

Kapitalizmin genel buhranı, bir anda patlıyamazdı. Bu buhranın öncülleri (prémisses), emperyalizm çağında, birinci dünya savaşının öncesinden beri, meydana gelmiş ve birikmişlerdir. **Kapitalizmin genel buhranının öncülleri, kendini, ilk olarak, tekellerin hakimiyeti ve âzami kâr yarışlarının, emekle sermaye arasındaki çelişmeleri git gide şiddetlendirmesinde ifade ediyordu.** Tekellerin git gide sertleşen baskısı, proletaryayı devrim silâhına başvurmak zorunda bırakıyordu. Devrimci yığın hareketi, sayısı durmadan artan ülkelerde, gelişiyordu. İşçi örgütlerinin etkisi kendini daha çok hissettiriyor, işçiler artan bir siyasi faaliyet gösteriyorlardı. Proletarya, gitgide artan bir şekilde, iktisadi grevlerden siyasi yığın grev ve gösterilerine, hattâ bazan barikatlarda savaşmağa geçiyordu.

19. ve 20. yüzyıllar sınırında, dünya devrimci hareketinin merkezi, batıdan, Almanyadan, doğuya, Rusyaya geçti. İmtiyazlı işçi aristokrasisi tabakasının ortaya çıkması, kapitalizmin emperyalizm aşamasına geçmesiyle, Alman Sosyal-demokrat partisi içinde, oportünizm büyük bir güç kazandı. Oysaki, bu parti, geçmişte, özellikle Marx ve Engels tarafından yönetildiği çağ olan 19. yüzyılın 70 yıllarında, kuruluş yolunda bulunan Avrupa sosyalist partilerine model hizmeti görmüştü. Engels'in ölümünden sonra, Alman Sosyal-

Demokrat partisi, hızla yozlaşır. Tersine, Rusya, gitgide, emperyalist çelişmelerin en keskin şekil altında bir araya toplandığı ülke haline gelir. Rusyada, dünyanın en devrimci proletaryaları arasında, esas olarak büyük işletmeler içinde toplanmış, burjuva etkisine, batılı işçilerden daha az maruz bir proletarya teşekkül etmişti. Rusyada işçi sınıfı, emekçi köylü sınıfıyla ittifak etmişti. Bu köylü sınıfının devrimci ruhu, önemli feodal ilişki ve servaj kalıntılarının muhafazası sonucuydu, bu durumun bir fonksiyonuydu. Rusya proletaryası, II. Enternasyonal partilerini kemiren oportünizmden uzak, onu tanımıyan, yeni tipte bir marksist parti kurmuştu.

Dünya devrimci hareket merkezinin Almanyadan Rusyaya geçişi, 1905 ile 1907 arasında, yani Rusyanın bütün sosyal hayatını alt-üst eden, enternasyonal işçi hareketi içinde Rusya proletaryasının öncü rolünü doğrulayan, ve bütün dünyadaki devrimci mücadelenin gelişmesini geniş ölçüde etkiliyen birinci Rus ihtilâli döneminde, apaçık görülür bir hale geldi.

Yığınların devrimci hareketinin birçok ülkedeki yükselişi, ve Rusyanın, devrim için enternasyonal mücadele merkezi haline dönüşümü, kapitalizmin yıkılışı için büyük devrimci savaşları hazırladı. Büyük Ekim Sosyalist Devrimi, bu savaşların birincisi oldu.

Kapitalizmin genel buhranın öncülleri, kendini, ikinci olarak, sömürge halklarıyla metropoller emperyalizmi arasındaki çelişmelerin git gide daha derin bir hale gelmesi olgusuyla ifade ediyordu. Yabancı emperyalizminin daima daha ağırlaşan boyunduruğu, sömürge ve yarı-sömürge halklarını, kendilerini ezenlere karşı devrimci mücadele yoluna itiyordu.

Birinci dünya savaşı öncesinden beri, az-gelişmiş ülkeler halkları, emperyalist baskıcılarına karşı birçok kereler ayaklanmışlardı. Rusyadaki 1905 ihtilâli, ezilen halkları iyiden iyiye etkilemişti. Marx'ın ölümünden itibaren devrimci hareketteki gelişmenin bir bilânçosunu çıkaran Lenin, 1913 de, Asya'da, «tehlikeli dünya fırtınasının yeni bir kaynağı»nın açıldığını yazıyordu. «Rus ihtilâlini, Türk, İran ve Çin ihtilâlleri izledi. Biz bugün bu fırtınalar ve onların Avrupa'da «ters yöndeki yansımaları» çağında yaşıyoruz.»

Birinci Dünya Savaşına öngelen dönemde, 1911-1913 anti-feodal ve objektif bakımdan anti-emperyalist bir nitelik taşıyan Çin ihtilâli, Rusya'da 1905 ihtilâlinden beri en büyük hadise olmuştu. O çağda, henüz teşekkül halinde bulunan proletarya tarafından yönetilmesi mümkün bulunmayan Çin ihtilâlinin en önemli hareket ettirici gücü köylü sınıfıydı. İhtilâl bozguna uğradı, Çinin önünde bulunan tarihi görevlerin üstesinden gelemedi. Toprağı köylülere vermedi, ülkedeki emperyalistlerin iktidarını sarsmadı. Ama gene de, bilinçli devrimci ve demokratik mücadeleye yeniden katılan milyonlarca Çinlinin uyanışında önemli bir rol oynamaktan geri kalmadı. Ayrıca, 1911-1913 Çin ihtilâli, öbür doğu ülkeleri üzerinde güçlü bir etki yaptı.

Birinci dünya savaşından önce bazı doğu ülkelerinde görülmüş bulunan anti-feodal nitelikteki milli kurtuluş hareketleri, Büyük Ekim Sosyalist Devriminden beri, emperyalizmin sömürgeci gücünü sarsan büyük devrimci patlamaları hazırlamıştır.

Kapitalizmin genel buhranının öncülleri, kendini, üçüncü olarak, emperyalist güçler arasındaki çelişmelerin gitgide derinleşmesi, yüksek tekel kazanç kaynakları için aralarındaki mücadelenin gitgide ağırlaşması olgusunda ifade etmiştir. Kapitalizmin eşit-olmayan gelişmesi sebebiyle, 1860'da dünya

sanayinde birinci sırayı işgal eden İngiltere, 19. asrın sonuyla 20. asrın başında, üçüncü sıraya atıldı; Almanya dördüncüden ikinciye, ve A.B.D. birinci sıraya geçerken, Fransa, ikinci sıradan dördüncüye düştü.

19. asrın sonunda, sınai üretim seviyesi bakımından, Almanya, Avrupada ilk sırayı işgal ediyordu.

O zaman, Almanya, durumuna uygun sömürgeler elde etmeğe çalıştı. Şantajla, dolandırıcılıkla ve silâh gücüyle, bir sömürge imparatorluğu teşkiline muvaffak oldu: Ama Alman sömürge imparatorluğu, büyük sömürgeci devlet İngiltere şöyle dursun, Fransız sömürgelerinden de küçüktü. Dünya daha önce emperyalist devletler arasında paylaşılmış bulunduğu için, Almanya bakımından, serbest toprakların fethi yolu kapalıydı. Bunun sonucu, ona, öbür kapitalist devletlere ait olan sömürgeleri ele geçirmekten başka yol kalmıyordu. Nedir ki, eski sömürgeci devletler, sömürgelerini yitirmeğe hiç de istekli değildiler. Ekonomik güçlerdeki yeni ilişkilerle, sömürgelerin eski paylaşımı ve «nüfuz sahaları» arasında bir çelişme çıkmıştı ortaya. Dünya kapitalist iktisat sisteminin iç «denge»si hoyratça bozulmuştu. Kapitalist dünya, biri, başında İngiltere bulunan, ve bir ikincisi de Almanya tarafından yönetilen, iki düşman koalisyon halinde bölündü. Birinci dünya savaşı patladı.

Dünya kapitalist iktisat sistemindeki çelişmelerin olağanüstü şiddetlenmesi sonucu olan savaş, kapitalizmin genel buhranının olgunlaşmasını hızlandırdı. Görülmemiş bir genişliğe bürünerek, kapitalizmi temelinden sarstı. Dünyada o zaman mevcut olan 59 devletten, bir milyar insandan fazla bir nüfusu, yani aşağı yukarı dünya nüfusunun % 67'sini toplayan 36 ülke, savaşa katıldı. Bütün ordularda seferber edilenlerin sayısı 70 milyonu buldu. Toplam olarak 4 milyon kilometre kareden fazla bir araziyle, 14 devlet, askeri harekât sahası içinde kaldı. 10 milyon insan, savaş alanlarında, ya da yaralanarak ve hastalanarak öldü. 6 milyon insan esir düştü ya da kayboldu. Yaralıların sayısı 20 milyonu geçti. Birinci dünya savaşındaki ölülerin sayısı, 1790 dan sonra, yani 125 yıldan beri, bütün önceki savaşların sebep olduğu ölüler sayısının iki katıydı. Birinci dünya savaşının muharip ülkeler ekonomisinde sebep olduğu maddi zarar, 130 milyar altın-mark olarak tahmin edilmişti. Alman ordusu tarafından, sadece Rusyada, 1914'den 1915'e kadar sebep olunan zararlar, aşağı yukarı bir milyar altın-mark olarak tahmin edilmişti. Muharip devletlerin dolaysız askeri harcamaları, (cari fiyatlarla) 208 milyar dolar olarak hesabedilmiştir.

Başlıca kapitalist ülkelerin tekelleri, muazzam kârlar vurmak için savaştan yararlandılar. Amerikan tekellerinin 1914'de 2684 milyon dolar olan net kazançları, 1917'de 7985 milyon dolara yükseldi. Beş savaş yılında, Amerikan tekellerinin kazancı 28 milyar doları geçti (vergiler çıktıktan sonra).

Devlet aygıtı üzerindeki nüfuzlarını arttırmış, grevleri kısıtlamış ve işletmelere mecburi çalışmayı sokmuş bulunan tekeller, çalışma gününü uzatarak, gerçek ücreti indirerek, vesika usulüyle emekçilerin tüketimini sınırlandırarak, çalışan nüfusa ağır bir vergi yükü yükleyerek ve enflâsyon musluklarını açarak, savaş siparişleri sayesinde, tarif edilmez derecede zenginleştiler.

Savaş, yığınların sefalet ve ıstıraplarını son derecede ağırlaştırdı, kapitalist toplumun bağrındaki sınıf karşıtlığını derinleştirdi, kapitalizmin bütün çelişmelerini bir demet halinde topladı, proletarya ve emekçi köylülerin devrimci mücadelelerini kolaylaştırıp hızlandırdı. Yalnız kapitalist ülkeler değil, sömür-

ge ve bağımlı ülkeler de savaşa sürüklendiler. Bu da, Avrupadaki devrimci hareketin, doğu halklarının milli kurtuluş hareketiyle birleşmesini kolaylaştırdı. Savaş, Büyük Sosyalist Ekim Devrimine müncer oldu.

Böylece, kapitalizmin enternasyonal cephesi, dünyanın en büyük ülkelerinden birinde yarılmış bulunuyordu. Dünya kapitalizmi, yüksek tekel kârlarının önemli kaynağı olan Rusyadan mahrum kaldı. Bu ülkedeki muazzam piyasa üzerinde hüküm sürmek, kaynaklarını sömürmek, ondan önemli bir sermaye yatırımı alanı olarak faydalanmak imkânını kaybetti. Birinci dünya savaşı arifesinde, en önemli kapitalist devletler, yabancı ülkelere plâse ettikleri sermayelerinin % 13'ünü Rusyada yatırmışlardı. 1917'de, Rusya sanayiinde yatırılmış yabancı sermayeler 1700 milyon rubleye yükseliyordu. Rusyanın yabancı tekellere borcu, Ekim ihtilâlinden önce, 14 milyar ruble olarak hesaplanıyordu. Yabancı tekellerin bu borçtan çektikleri faiz ve kazanç payları, yılda ortalama 300 milyon rubleyi buluyordu. Yabancı sermaye, imalât sanayiinin, mahalli ekonominin bazı kolları ve banka sistemini olduğu kadar, petrol, demir filizi, maden kömürü istihracı, siderürji gibi, Rusya milli ekonomisinin önemli kollarını da kontrol ediyordu. Rusya, mahdut sayıdaki kapitalist ülke için, ucuz ham madde ve zahire kaynağıydı.

Ekim ihtilâli, sömürücüleri, toplumsal mülk haline dönüştürülmüş üretim araçlarından yoksun bırakarak, siyasi haklardan mahrum edilen burjuvaziden iktidarı söküp alarak, burjuva devlet aygıtını tahrip edip iktidarı Sovyetlere geçirerek, sadece Rusyanın şeklini değiştirmekle kalmadı; ayrıca, Sovyet devletinin şahsında, enternasyonal devrimci hareket güçleri için kudretli bir toplanma üssü yarattı. Devrimci örneğiyle bütün dünya halklarını canlandırarak, Ekim ihtilâli, emperyalizmi sadece egemenlik kurduğu merkezlerde-kapitalist ülkelerde-sarsmakla kalmadı, ayrıca onun sömürge ve bağımlı ülkelerdeki hakimiyetini yıkmaya çalışarak, gerilerine de bir darbe indirdi.

Devrim, böylece, kapitalizmin bizzat varlığını mesele haline getirdi.

Böylece, her ne kadar kapitalizmin genel buhranının öncülleri birinci dünya savaşı öncesinden itibaren birikmişler, ve her ne kadar bu savaş buhranın olgunlaşmasını olağanüstü bir şekilde hızlandırmışsa da, buhranın kendisi, Büyük Sosyalist Ekim Devrimiyle başladı. Ekim Devrimiyle, kapitalizmin genel buhranının ilk evresi açılıyordu. Kapitalist sistemin genel buhranındaki ikinci evreye geçiş, ikinci dünya savaşı esnasında, ilk somut tezahür olarak, Avrupa ve Asyadaki halk demokrasili ülkelerin kapitalizmden kopmalarıyla oluştu.

3 — Kapitalizmin Genel Buhranının Temel Belirtileri

Kapitalizmin genel buhranı, ilk evresinden itibaren, kendine özgü bazı belirtiler gösterir.

Kapitalizmin genel buhranının ilk ve esas karakteristik unsuru, Büyük Sosyalist Ekim Devrimi ile, dünyanın iki karşıt sistem halinde bölünmüş olmasıdır: gelişmekte bulunan sosyalist sistem ve çürümekte bulunan kapitalist sistem. Dünyanın iki sistem halinde bölünüşü, iki sistemin birarada yaşaması, karşılıklı etkisi, yarışması, mücadelesi, bütün bunlar, Büyük Sosyalist Ekim Devriminden itibaren, kapitalizmin genel buhranının hâkim belirtisi, insanlık tarihinin esas muhtevasıdır.

İki sistemin, uzun bir dönem boyunca, birarada yaşamalarının mümkün

ve kaçınılmazlığı üzerindeki tezi ilk formüle eden, Lenin olmuştur. Sovyetler Birliği Komünist Partisi (S.B.K.P.)'nin 20. Kongresi, bu leninist tezi, ikinci dünya savaşından sonraki şartlar içinde ele aldı ve geliştirdi.

Farklı sosyal sistemlerin birarada yaşaması, tarihin iyi bildiği bir olgudur. Örneğin, 16. asırdan 18. asıra kadar, kapitalist İngilterenin yanında, servaj ve feodalite ülkesi olan Rusya vardı. Ama bunlar, aynı temele dayanan sistemlerdi; her ikisinin de temelinde, üretim araçlarının özel mülkiyeti ve insanın insan tarafından sömürülmesi hüküm sürüyordu. Tarihte ilk defa olarak, Rusyadaki sosyalist devrim, tamamen farklı iki sosyal sistemin bir-arada-yaşaması çağını açtı; özel mülkiyet ve sömürüye dayanan kapitalist sistemin, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetine dayanan ve insanın insan tarafından sömürülmesini bertaraf eden sosyalist sistemle aynı zamanda var-olmasını mümkün kılan bir durum yarattı.

Ekim ihtilâlinden önce, dünya ekonomisinin kapitalist sistemi, tek ve evrenseldi. Kapitalist üretim münasebetleri sadece Avrupa ve Amerikada hakim olmakla kalmıyorlardı; sadece derinliğine değil, genişliğine de yayılmış bulunan kapitalizm, daima yeni bölge ve kıtalar üzerinde hakimiyetini kuruyordu: Avrupa ve Asyadaki geri kalmış ülkeler, kapitalist gelişme yolunu tutuyorlardı. Ekim ihtilâlinden bu yana, kapitalizm, dünya ekonomisinin tek ve evrensel sistemi olmaktan çıktı; çünkü Sovyet Rusya, kapitalist iktisat sisteminden mukayese edilmez derecede üstün bulunan sosyalist iktisat sisteminin inşasına başlamıştı.

Lenin, daha 1916'dan itibaren, «Proletarya ihtilâlinin askeri programı» makalesinde, bir ülkedeki sosyalist devrimin, «... öbür ülkeler burjuvazisinde, sosyalist devletin muzaffer proletaryasını ezme arzusu uyandıracağını» söyleyerek, proletaryayı uyarıyordu. Leninin görüşü doğru çıktı. Büyük Sosyalist Ekim Devriminden sonra, emperyalizm, askeri cephede olduğu kadar, siyasi ve iktisadi cephede de, sosyalizmi bir çok mücadelelere zorladı. Emperyalizmle sosyalizm arasında, ideolojik bir savaş, ardı arası kesilmeksizin sürüp gidiyordu.

Aynı zamanda, objektif iktisadi zorunluluk, tekelleri, sosyalist sistemle iktisadi ilişkileri devam ettirmeğe zorluyor. Bu yüzden, kapitalist dünyanın sosyalist dünyayla ilişkileri, kapitalizmin genel buhranı döneminde, iki çelişik eğilimin mücadelesi çerçevesinde, gelişmektedir. Bu gelişme, söylenmiş olduğu gibi, şu iki çelişik eğilim çerçevesinde oluşur: 1) emperyalizmin, sosyalist dünyaya karşı askeri saldırısı eğilimi; ve 2) kapitalist ülkelerin, sosyalist ülkelerle barışçı ilişkiler sürdürmesine yönelen eğilim.

Birinci eğilimin kaynağı, sosyalizmle kapitalizm arasındaki ilke çelişmesindedir. Bu eğilim, tekelci burjuvazinin sosyalist sisteme duyduğu sınıf nefretiyle beslenir; tekelcilerin, sosyalist sistemi tasfiye ve kapitalizmin dünyada tek başına hüküm sürdüğü geçmiş zamanları geri getirme imkânı konusundaki temelsiz hesaplarıyla bağlılık halindedir. Bu eğilim, aynı zamanda, kapitalist çelişmelerin şiddetlenmeğe başladığı her zaman, burjuvazinin, gözlerini sosyalist ülkelere çevirmesi olgusuyla da beslenir: Acaba kapitalizmin şu ya da bu çelişmesi, hattâ çelişmelerinin hepsi, sosyalist ülkelerin sırtından halledilemez mi? Tarihi tecrübe gösterir ki, sosyalist sistemi tasfiye arzusu içinde, emperyalizm her yola baş vurur: Saldırı blokları, askeri üsler, silâhlı müdahale, iktisadi abluka, komplolar, sabotajlar, casusluk, ideolojik savaş. Bu eği-

lim, emperyalistleri, sosyalizme karşı birleşmeğe, ve kapitalist ülkeler arasındaki çelişmelerden çıkan meseleleri çözümleme girişimlerini, geçici olarak, ikinci plâna atmağa götürür. Emperyalistler, birbirlerine karşı mücadelenin, sosyalizmin ilerlemeleri karşısında kapitalizmi daha da zayıflatmasından ve emperyalist cephede yeni devrimci çatlakların açılmasını kolaylaştırmasından çok korkarlar. En başta ve her şeyden önce, tekelci burjuvazinin en saldırgan çevreleri, özellikle, savaştan azami kâr sağlayan sınai şirketler, bu eğilimdedirler.

İkinci eğilimin kaynağı, objektif bakımdan, sosyalist ülkelerle sürekli ticari ve iktisadi ilişkilerin sürdürülmesini gerektiren, kapitalist ülkelerin iç ekonomik durumudur. Bu eğilim, sivil (barışçı) tüketim emtiası ihracatını arttırmakta çıkarı olan burjuva çevreleri tarafından her zaman ifade edilmiştir. Ama tekelci burjuvazinin bütünü, çoğunlukla, sosyalist ülkelerle olan iş ilişkilerini muhafaza etmek zorundadır. Bu eğilim, emperyalistlerin, sosyalist kamptaki ülkelere karşı saldırgan koalisyonlar kurmasını çok güç bir hale sokar ve aynı zamanda, emperyalistler arasındaki çelişmelerin patlak vermesini sağlar. Üstelik, emperyalist koalisyonlar, bizzat mahiyetleri gereği öyledir ki, bu koalisyonlara katılanlar, herbiri kendi öz çıkarını izlediğinden, çapul payları için mücadelede, birbirinin amansız rakibidirler. Emperyalist ittifaklar, geçici, istikrarsız bir karaktere sahiptir. Emperyalistlerin, yüksek tekel kâr alanları için yaptıkları mücadele, bazan, pratik bakımdan, kapitalist kampla sosyalist kamp arasındaki çelişmelerden daha şiddetli bir durum alır. Emperyalistler, sosyalizme karşı savaştan çekindikleri ölçüde, bu şiddet artar: Sosyalizme karşı savaş, bir emperyalist grubun öbür emperyalist grup üzerindeki hakimiyeti meselesini değil, bizzat kapitalizmin mevcudiyeti meselesini ortaya çıkarır.

Bu iki eğilimden, şu ya da bu anda, hangisinin ağır basacağı, çok sayıda somut tarihi şarta bağlıdır.

Sovyetler Birliği ve öbür sosyalist ülkeler, azimli ve inatlı bir şekilde, sosyalizmle kapitalizmin barış içinde bir arada yaşaması siyasetini güdüyorlar.

Ama bu, ideoloji alanında da barış içinde birarada yaşama anlamına gelmez. Sosyalist ideoloji, toplumun, sosyalist yöndeki ilerici gelişme çıkarlarını ifade eder; oysaki, burjuva ideolojisi, günümüzde, gericiliğin, neye mal olursa olsun, kapitalist sömürü sistemini muhafaza etmek arzusunun ifadesidir. Sosyalist ve burjuva ideolojiler, birbirlerini, karşılıklı olarak dıştalarlar. Sosyalist güçlerle emperyalist güçler arasında, zorlu bir ideolojik savaş, kesintisiz devam eder.

Sosyalist ve kapitalist sistemler arasındaki karşıt çelişmeler, ortaya aynı zamanda hem siyasi, hem de iktisadi bir mücadele çıkarırlar. Bununla birlikte, iktisadi alanda mesele kendini o tarzda gösterir ki, bütün çelişmelerine rağmen, iki sistem de kendini tamamen tecrit edemez. Milletlerarası iktisadi ilişkiler, üretimdeki gelişme ihtiyaçları tarafından zorlanan objektif bir zorunrunluluktur.

Halklar arasında barışın korunmasını kolaylaştırdığı, ve sosyalist üretimin gelişmesini hızlandırmayı sağlıyan araçlarda ek bir kaynak teşkil ettiği için, sosyalist ülkelerin, kapitalist dünya ülkeleriyle iktisadi işbirliğinde çıkarları vardır. Kapitalist ülkelere gelince, kapitalist sömürü alanının küçülmesi sebebiyle, sosyalist kampta bulunan ülkelerle iktisadi ilişkileri muhafaza zo-

runluluğu artar. Kapitalist sömürü alanının küçülmesi, kapitalist dünya piyasasını daraltır, kapitalizmin sahip bulunduğu ham madde kaynaklarını azaltır, henüz el altında bulundurdukları kapitalist dünya ekonomisi kısmındaki pozisyonlar için emperyalist güçler arasındaki mücadeleyi kızıştırır.

İki sistemin barış içinde bir arada yaşaması, kendiliğinden meydana gelemez. Ancak, kapitalist ülkeler hükümetleri el-birliğiyle-çalışma arzusu gösterirlerse meydana gelebilir;-ve bir de, halk yığınlarının, burjuva hükümetlerini bu yönde somut tedbirler almağa sevkedecek bilinçli çabaları sayesinde. Bu şartlar içinde, barış içinde birarada yaşama, iki taraf için de elverişli çeşitli ticari ve kültürel ilişkiler şekli altında olduğu kadar, sosyalist ve kapitalist ülkelerin barışı ve milletlerarası güvenliği korumayı gözeten ortak faaliyetleri şekli altında da gelişebilir.

Sosyalist sistemle kapitalist sistem arasındaki çelişme, karşıt çelişmedir. Ama bundan, birbirine taban tabana karşıt olan sosyalizmle kapitalizmin sürekli şekilde kanlı bir mücadele durumunda bulunmaları gerektiği, bu çelişmenin kendini zorunlu olarak silâhlı çatışmalarla göstermesi gerektiği sonucu asla çıkmaz. Sosyalist ülkeler, iktisadi, teknik, bilimsel, edebi ve artistik alanlarda, soyalizmle kapitalizm arasında barışçı yarışmadan yanadırlar. Sosyalist ülkeler halkları, kapitalist sistemin kaderini, kapitalist ülkelere karşı askeri hareketlerle tayin etmeğe asla çalışmamışlardır ve çalışmazlar da. Bilimsel sosyalizm, hangisi olursa olsun, bir halka, şu ya da bu toplumsal hayat tarzını zorla kabul ettirmek arzusuna tamamen yabancıdır. Halk yığınları, kendi ülkelerinin kaderini daima kendileri tayin ederler.

İki sistemin barış içinde birarada yaşaması fikri, sosyalist ve kapitalist ülkeler arasındaki ilişkilerde temel bir ilkedir. Bu fikir, Sovyet hükümetinin ilk kararnamesi olan «barış kararnamesi»nde ifadesini bulmuştur. S.S.C.B. ve öbür sosyalist ülkelerin dış siyaseti, bu fikri uygulamaya koymağı gözetir. Sosyalist devletlerin işlerine karışmamak, halkların hükümranlık ve milli bağımsızlığına saygı, saldırmazlık ve başka devletlerin toprak bütünlüğüne zarar vermenin kabul edilmezliği ilkelerine riayet içinde, barış, dostluk ve işbirliği arzusudur. Sosyalist devletler, topraklarını genişletici maksatlar gütmezler, başka devlete, ya da başka halklara ait bulunan toprakları fethetmeğe çalışmazlar; tersine, onlar barışa muhtaçtırlar. Bu, sosyalizmin tabiatından gelir. Toplumun durmadan artan maddi ve kültürel ihtiyaçlarını daima daha iyi tatmin etmek için, sosyalist üretimi, üstün bir teknik temeli üzerinde, sürekli olarak arttırmak ve mükemmelleştirmek gerekir; bu da, ancak, sağlam ve sürekli bir barış şartları içinde mümkün olacak bir şeydir. Kapitalizmin genel buhranı döneminde edinilmiş tecrübe, iki sistem arasındaki barışçı ilişkilerin bozulmuş olduğu her defada, bunun kusurunu emperyalist devletlerde bulunduğunu gösterir.

Böylece, iki sistem arasındaki normal ilişkilerin korunması eğilimi, sosyalist ülkelerle kapitalist ülkeler arasındaki iş münasebetlerini bozmağa çalışan en gerici ve en saldırgan emperyalist çevrelerin faaliyetiyle zayıflar. Öbür yandan, sosyalist sisteme karşı emperyalist askeri saldırı eğilimi, sosyalist ülkelerin yüksek savunma kapasitesi ve onların, emperyalistler için bir saldırı savaşı açılmasını güçleştiren barışçı dış siyasetleri tarafından felce uğratılmıştır. Emperyalistlerin çevirdiği dolaplara karşı mücadelelerinde, sosyalist ülkeler. emperyalist güçler arasındaki çelişmelerden de yararlanarak, iktisadi ve askeri

güçlerine, sosyalist toplumun ahlâki ve siyasi birliğine, uluslararası işçi sınıfı ve öbür ilerici güçlerin desteğine dayanırlar.

Kapitalizmin genel buhranının ikinci temel belirtisi, emperyalizmin sömürgeci sistemindeki buhrandır.

Sömürgeci sistemin buhranı, esas itibariyle, sömürge ülkelerdeki emperyalist kulluk ve sömürü sisteminin, milli kurtuluş hareketi darbeleri altında tarihi çöküş süreci ve bu sömürgeler halkları tarafından, siyasi ve iktisadi bağımsızlığın fethi olgusudur. Sömürgeci sistemin buhranı, sömürgelerle metropoller arasındaki çelişmelerin şiddetli ağırlaşma süreci olarak; sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki anti-emperyalist ve anti-feodal mücadeledeki gelişmelerin bileşkesi olarak; tarihi bakımdan, ileri kapitalist ülkelerdeki sosyalist hareketle, az gelişmiş ülkelerdeki milli kurtuluş hareketinin birleşmesi, birbirine bağlanması tarzında oluşur; ve bu da, emperyalist egemenliğin sömürge ve bağımlı ülkelerdeki temellerini git gide daha kuvvetli bir şekilde sarsar. En yüksek evresinde, sömürge sisteminin buhranı, güçlü milli kurtuluş hareketlerini takiben, daima yeni ülkelerin bu sistemden kopup ayrıldıkları bir dağılma sürecidir.

Sömürge sisteminin buhranı geliştikçe, emperyalizm, bütünü itibariyle, zayıflar. Sömürge halklarının ayaklanmaları ve milli kurtuluş savaşları, sebebiyle, emperyalizm için, henüz sömürgeci boyunduruktan kurtulma başarısı gösterememiş ülkelerdeki emekçilerin sömürüsü, git gide daha güç bir hal alır. Bu olgu, tekelcileri, metropol emekçilerinin istismarını arttırmağa sevk eder. Bunun sonucu, kapitalist ülkelerdeki sınıf mücadelesi şiddetlenir. Sömürge ülkeler, emperyalist sistemden ayrılırlar; sömürgeci sömürü alanı küçülür, sermaye yatırım sahası daralır. Kapitalizmin kaybettiği ham madde kaynaklarının sayısı daima yükselir; bunun sonucu, kapitalist ekonomideki çelişmeler son derece artar. Sömürgelerin milli kurtuluş mücadelesindeki gelişmeler, metropol emekçilerini devrime götürür, emperyalizmin egemen olduğu merkezlerdeki devrimci buhranın olgunlaşmasını hızlandırır.

Öbür yandan, kapitalist ülkelerdeki devrimci proleter mücadeledeki gelişmeler, sömürge halkları için, milli kurtuluş mücadelesinin ortaya koyduğu görevlerin çözümünü kolaylaştırır, sömürgeci sistemin buhranını hızlandırır.

Kapitalizmin genel buhranı gibi, onun organik parçası olan sömürgeci sistemin buhranı da, 1914-1918 savaşı esnasında olgunlaştı, ve Ekim devriminden itibaren kendini açığa vurdu.

Birinci dünya savaşına öngelen dönemde, sömürgelerde kapitalist ilişkiler hayli yavaş gelişiyorlardı. Sömürge ülkelerde, proletaryanın teşekkülü yeni yeni başlıyordu. Bu çağda, sömürge ve yarı-sömürgelerdeki milli kurtuluş hareketi çok güçsüz ve örgütsüzdü.

Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerden hiçbirinde, şartlar, proletaryanın milli kurtuluş hareketinin başına geçebilmesine uygun değildi. Bu ülkelerde henüz komünist partiler yoktu. Birinci dünya savaşından sonra durum değişir. Birinci dünya savaşı, az-gelişmiş ülkelerin kapitalist gelişme yoluna sürüklenmesine yardım eder. Proleteryanın teşekkülü, Çin ve Hindistan gibi ülkelerde hızlanır. Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde komünist partileri kurulmuştur. Başta Çin olmak üzere, bu ülkelerden bazılarında hakim olan şartlar sebebiyle, proletarya, milli kurtuluş hareketini iten güçtür. Hindistanda, Mısırda ve öbür doğu ülkelerinde, yabancı tekellerin egemenliği, milli burjuvaziyi de, emperyalizme

karşı savaş yolunu tutmağa zorlar. Bazı sömürge ve bağımlı ülkelerde, özellikle Çinde, milli kurtuluş savaşı, emperyalizme karşı, başta proletarya olmak üzere, toplumdaki ilerici güçlerin dünya çapındaki hareketiyle birleşir.

Büyük sosyalist Ekim Devrimi, sömürge halklarının milli kurtuluş savaşı üzerinde kesin bir etki yaptı. Ekim ihtilâli, proletarya devrimleri çağını başlatarak, aynı zamanda, kolonyal, anti-feodal ve anti-emperyalist devrimler çağını da başlattı.

S.S.C.B.'nde sosyalizmin zaferi, eski çarlık Rusyasının geri kalmış milli bölgelerini, gelişen sosyalist cumhuriyetler haline dönüştürdü. Sömürge halkları görebildiler ki, emperyalist egemenlik ne o kadar sağlam, ne de dokunulmaz bir şeydi. «Beyaz» insanların doğuştan üstünlüğü üzerindeki sözde-teori ve «renkli» halkların aşağılık kompleksi yıkılmış oldu. Ekim ihtilali, sömürge ve bağımlı ülkelerde, marksizm-leninizm'i tanıttı, ve emperyalist boyunduruğu koparıp atma ve hürriyete kavuşma yollarını tayin etmek için, sömürge halklarının ilerici unsurlarına, proleter dünya görüşünü, kendi ülkelerinin somut şartlarına uygulamakta yardım etti.

Sömürgeci sistemin buhranı, Çin Hindi, Filipinler, Kore ve Suriyedeki halk ayaklanmaları, ve Fas ve Afganistandaki kurtuluş savaşlarıyla kendini gösterdi. 1919 da, İngiltere, Afgan devletinin bağımsızlığını tanımak zorunda kaldı. 1919 da, Çinde, güçlü bir anti-emperyalist hareket doğar. Bu hareket öylesine geniştir ki, daha 1924 ve 1927 arasında, emperyalistler için çok korkunç bir kuvveti temsil eder. 1921 de, Moğolistanda, muzaffer halk devrimi vuku bulur. Mısır halkının 1919-1921 yıllarındaki milli kurtuluş hareketi ,İngiltereyi, Mısırın bağımsızlığını şekli olarak tanımak zorunda bırakır. Hindistanın kurtuluşu için mücadele hareketi, 1919 ve 1922 arasında büyük bir genişlik kazanır. Doğunun bazı sömürge ülkelerinde, toprak hareketi gelişir; emperyalizm tarafından köleleştirilen halkların köylü sınıfı, aktif siyasi mücadeleye katılır: Milli kurtuluş hareketinin başına proletarya geçer.

Sömürgeci sistemin buhranı, aynı zamanda, sömürge ve bağımlı ülkelerde, birinci dünya savaşı esnasında ve savaştan sonra gelişmiş bulunan genç kapitalizmin, dünya piyasasında, eski kapitalist ülkelerle rekabete başlaması olgusuyla da karakterize edilir. Milletlerarası mübadelelerde, Asyanın payının, 1913 de % 12,3'den, 1925 de % 16'ya geçmesi anlamlıdır. Bu durum, sadece kapitalist Japonya gibi bir ülkenin değil, fakat başta Hindistan ve Çin olmak üzere, Asyanın sömürge ve bağımlı ülkelerinin de ihracatlarını arttırmalarının sonucudur. Böylece, meselâ, Hindistanın ihracatı, 1913-1914'de 2,4 milyor rupi'den, 1929-30'da 3,2 milyar rupi'ye yükselir.

Sömürge ve bağımlı ülkelerin genç kapitalizminin artan rekabeti, emperyalistlerin mahreçler için yaptıkları mücadeleyi kızıştırır ve karışır bir hale sokar. Kapitalizmi daima uğraştırmış bulunan mahreçler meselesinin, kapitalizmin genel buhranı döneminde, temel bir mesele haline gelmesinin sebeplerinden biri de budur.

Kapitalizmin genel buhranının üçüncü temel belirtisi, kapitalist ülkelerde üretilen metalar için, mahreçlerin kronik darlığıdır.

Birinci dünya savaşı, kapitalizmin üretim kapasitesiyle piyasa kapasitesi arasındaki sapmayı arttırmıştı. Savaş esnasında, belli-başlı kapitalist ülkelerin tekelleri, kâr yarışları içinde, üretim aygıtlarını dengesiz bir şekilde büyütmüşlerdi. Savaştan sonra, yeni ülkeler, mahreçler konusunda iddialı olarak gö-

ründüler. A.B.D., Japonya, İsveç, ihracatlarını arttırdılar. İhracatçı ülke olarak, Kanadanın rolü durmadan büyüdü. İhracatı, 1913 de 455 milyon Kanada dolarından, 1929 da 1178 milyon Kanada dolarına yükseldi. 1929 yılında, Kanadanın yaptığı ihracatın üçte birini zahire maddeleri ve kürk, üçte ikisini de odun, kâğıt, demirden gayrı madenler, makineler, teçhizat, ulaştırma araçları v.s. maddeler teşkil ediyordu. Savaş esnasında kendi öz kapitalizmlerini geliştirmiş bulunan bazı sömürgeler de emtia ihracına başladılar. Bunun sonucu, dünya piyasasında arz arttı. Öbür yandan, Ekim Devriminden sonra, kapitalizm, artık Rusya pazarları üzerinde hükmünü yürütemiyordu. Kapitalist ülkelere gelince, dünya savaşı emekçi nüfusu yoksullaştırmıştı.

Kapitalizmin genel buhranının başlamasıyla, bir yandan, vaktiyle mahreçleri genişleten bazı önemli faktörlerin etkisi zayıflarken, bir yandan da, kapitalist piyasanın kapasitesini küçülten yeni faktörlerin ortaya çıkması yüzünden, kapitalist dünya piyasasındaki durum karma karışık olur.

Geçmişte, mahreçlerin genişlemesi, kapitalist üretim ilişkileri sistemi içine sürüklenmiş küçük üreticilerin katılmasıyla meydana geliyordu. Köylüler, kendi tüketimlerinden çok, kapitalist piyasa için üretiyorlardı. Bunun sonucu, kapitalist piyasadan satın aldıkları şeyler artıyordu. Küçük üretimdeki kapitalist farklılaşma sonucu topraklarını kaybeden birçok köylü ücretli emekçi haline dönüşüyordu, o zaman eskiye göre daha az tüketiyor, ama gene eskiye göre daha çok şey satın alıyorlardı. Nedir ki kapitalizmin genel buhranı döneminde, piyasanın genişlemesi bakımından bu sürecin önemi küçülür. Köylülerin kapitalist ticaret devresi içine katılması esas itibariyle tamamlanmıştır. Köylüler, hemen hemen tamamen piyasa için üretir ve ihtiyaçlarını, kapitalist üretim metalarını satın alarak karşılar. Yıkıma uğramış (topraklarını kaybetmiş) köylülerin sayısı durmadan büyür. Ama aktüel şartlar (kapitalizmin genel buhranı şartları) içinde, bu, onların daima ücretli emekçi haline, yani tüketim malları alıcıları haline dönüştükleri anlamına gelmez; çünkü aralarından birçokları işsizler arasına katılarak onların sayısını arttırır.

Geçmişte, ileri kapitalist ülkelerde üretilen metaların satış imkânları, aynı zamanda, geri kalmış ülkelerin milletlerarası mübadelelere katılmaları olgusuyla da büyüyordu. Ama, dünyanın 19. asır sonunda emperyalist güçler tarafından paylaşılması ve geniş ölçüde sermaye ihracı sonucu, birinci dünya savaşı patladığı zaman, yeryüzünde, kapitalist dünya iktisat sistemi içine sokulmamış ülke, hemen hemen kalmamıştı. Milletlerarası kapitalist mübadeleler içine sürüklenmiş bulunan geri ülkeler, elbette emtia satın alırlar; ama satarlar da. Bu da mahreçler meselesini karıştırıp güçleştirir.

Şüphesiz kapitalizmin genel buhranı, piyasa kapasitesindeki artış faktörlerinin yok olması anlamına gelmez. Kapitalist birikime mahsus bir kanun olan, üretim araçları üretiminin tüketim araçları üretimine nazaran öncelikli genişlemesi kanunu, bu dönemde de önemini muhafaza eder. Üretim artışıyla birlikte, üretim araçları talebinde bir artış görülür. Teknik ilerleme, «yeni» üretim kollarının ortaya çıkışı, bu talebin artmasına, ayrıca yardım eder. Böylece, yeni açılan işlerde çalıştırılan işçiler, tüketim maddeleri talebindeki artışa katkıda bulunurlar. Nüfusun geniş yığınlarının ödenebilir (para-ile-desteklenen) talebiyle üretim artışı arasındaki sapmayı daha da büyüten karşıt faktörlerin önemi de aynı zamanda artar.

Tekeller tarafından satılan metalardaki fiyat yükselişi, nüfus çoğunluğu-

nun satınalma gücünü düşürür. Tekellerin küçük üreticilerden satın aldıkları metalar için tesbit edilmiş son derecede düşük tekel fiyatları, bilhassa sömürge ülkelerde, küçük üreticilerin, özellikle köylülerin, ödenebilir (para-ile-desteklenen) talebini kısar, küçültür. Ekonominin askerileştirilmesi (militarizasyonu), sık sık patlayan savaşlar ve bunların yardakçısı: yani kapitalizmin genel buhranı döneminin karakteristik eğilimi olan enflâsyon sebebiyle, yığınların satınalma gücü düşmeğe yönelir. Genel buhran dönemindeki kapitalizme özgü olaylar, ve özellikle işletmelerdeki eksik-üretim (sous-production) ve sürekli kütlevi işsizlik de, piyasa kapasitesinin küçülmesine katkıda bulunurlar.

Aynı zamanda, kapitalist piyasa kapasitesini büyük bir kuvvetle etkileyen yepyeni bir faktör çıkar ortaya. Büyük sosyalist Ekim Devriminden sonra, kapitalizmin tarihinde ilk defa olarak, dünya kapitalist piyasası alanında bir daralma görülür. Ekim ihtilâli, milletlerarası kapitalist iş-bölümü sistemine şiddetli bir darbe indirmiştir. İhtilâlden önce, Rusya, başka ülkelerden sınai üretim maddeleri ithal ederken, çok büyük bir zahire ve ham madde satıcısı durumunda bulunuyordu. A.B.D., 1900'de, sadece 6 milyon ton hububat ihraç etmişken, Rusya her yıl 10-12 milyon ton hububat ihraç ediyordu. Rusyanın yaptığı ithalâtın %63 ünü, mamul maddeler teşkil ediyordu. Geri teknik ve ekonomik durumuna rağmen, Rusya, 1913'de, milletlerarası mübadeleler bakımından, dünyada altıncı sırada bulunuyordu.

Ekim İhtilâli, yabancı tekellerin, Rusyaya, üzerinde çok ağır şartlı iktisadi ilişkiler empoze edebildikleri temeli tahrip etti. Dış ticaret tekeli (dış ticaretin devletleştirilmesi), emperyalistlerin ekonomik müdahalesi ve kapitalist dünya piyasası kanunlarının yıkıcı tesirine karşı, milli ekonominin müdafaasını temin etti.

Mahreçler meselesinin, kapitalizmin genel buhranından beri ağırlaşması, kendini, birinci dünya savaşından ikinci dünya savaşına kadar uzanan bütün dönem süresince, milletlerarası mübadelelerin, 1913'dekinden hafifçe yüksek bir seviyede gelişmiş bulunmaları olgusuyla ifade etmiştir.

MİLLETLERARASI MÜBADELELER HACMİ

(1913 Fiyatlarıyla ve milyar dolar olarak ihracat ve ithalâtlar toplamı)

1913	1920	1929	1932	1934	1938
64,6	51,8	83,9	62,4	65,6	72,4

Bu durum, aynı zamanda, 1913-1929 arasında, kapitalist dünyanın sınai üretiminin %47, ve mübadelelerin %30 artmış bulunması olgusuyla da ifade edilmiştir. Mahreçler meselesi, esas mesele haline gelir; şu anlamda ki, kapitalizmin genel buhranı dönemindeki öbür iktisadi süreçler: kronik eksik-üretim, sermaye birikimindeki şiddetli dalgalanmalar, daimi kitlevi işsizlik, v.s., hepsi, az çok, genişlemiş bulunan satış güçlükleri sonucudur.

Kapitalizmin genel buhranının dördüncü temel belirtisi, kapitalist işletmelerin kronik eksik-üretimidir.

Eksik-üretim, kapitalizmin, genel buhran döneminde daha da belirli hale gelen başlıca çürüme belirtilerinden biridir. Geçmişte de, kapitalist ülkelerde eksik-üretim görüldü: işletmeler, iktisadi fazla-üretim buhranları esnasında tam randımanla çalışmıyorlardı. Bu olay, aynı biçimde, gelişmelerindeki eşit-

sizlik sebebiyle, başka faaliyet kolları için mahreç teşkil eden bazı üretim kolları, mahreç oldukları üretim kollarına göre geri kaldıkları zaman da görülüyordu. Ama, birinci dünya savaşından önce, işletmelerdeki eksik-üretim kronik bir şey değildi. Kapitalizmin genel buhranı döneminde durum bambaşkadır. İşletmelerdeki eksik-üretim daimidir, hatırı sayılır bir genişliğe bürünür ve hemen hemen bütün sanayi kollarında ve faaliyetin alçalması esnasında (buhran ve durgunluk safhaları) olduğu kadar, canlılık dönemi (kımıldama ve yükselme safhaları) dahil, kapitalist devir'in (cycle'in) bütün safhalarında kendini gösterir.

Mahreçler meselesinin ağırlaşması, kapitalizmin genel buhranı döneminde, kronik eksik-üretimin ilk sebebidir. Birinci dünya savaşı esnasında, şişkin savaş kazançlarıyla teşvik edilmiş bulunan tekeller, üretim aygıtını son derecede genişlettiler. Eğer kapitalist piyasanın kapasitesi de aynı ölçüde artsaydı, eksik-üretim, zaman zaman şurada burada görünen bir şey olarak kalırdı. Nedir ki, kapitalist sanayiin potansiyeli artmış olduğu halde, dünya piyasasının kapasitesi çok geride kalıyordu; eksik-üretimin yeni, kronik karakterinin sebebi buydu.

Kronik durumda, işletmelerin kendi potansiyelleri altında çalışması, üretim kapasitesinde daimi bir fazlalık anlamına gelir. Bu olay, en büyük genişliği, tekelci sermayenin en çok gelişmiş bulunduğu ülkelerde: A.B.D., Büyük-Britanya ve Almanya'da kazandı. Bu, tesadüf sonucu değildir; çünkü, mali oligarşi, baskısını arttırarak, kronik eksik-üretime meydan verir, onu tahrik eder. Şu olgular, bunun böyle olduğunu gösterirler: Fiyatları yüksek bir seviyede tutmak için, tekeller sık sık üretimi kısmaya başvururlar. Bazan, arzın bu tekeller tarafından tesbit edilen sınırları aşmaması için, işletmeleri hareketsiz hale getirirler. Bundan ötürü, üretim aygıtı, kapasitesinin çok altında çalışır.

Bu takdirde, üretim kapasitelerinin bir kısmı, sınai faaliyete katılmaz, artı-değer yaratmaz, kâr sağlamaz. Bu kayıpları telafi etmek için, tekeller, satınalma güçlerini azaltarak, işçilerin sömürüsünü yükseltir; bunun sonucu olarak da, yeniden, başka makine ve teçhizat, üretim faaliyetinin dışında kalır.

Devlet tarafından dağıtılan savaş malzemesi siparişlerinin bekleyişi içinde, ve bu siparişlerin rakipler tarafından ellerinden kapılması korkusuyla, tekeller, çoğunlukla «yedek olarak» yeni işletmeler kurarlar. Bu, üretim aygıtının, üretim artışına nazaran, öncelikle gelişme eğilimini güçlendirir, ve kendi payına, kapasite fazlalıklarını çoğaltmağa katkıda bulunur.

Bütün iki savaş arası dönem içinde, belli başlı kapitalist ülkelerin sanayii, potansiyelinin üçte ikisinden çoğunu kullanmadı. Akademisyen E. Varga tarafından yapılan hesaplara göre, 1925-1934 arasında, Amerikan sanayiinin belli başlı kollarındaki üretim kapasitelerinden yararlanma derecesi, % 57 olmuştur. İkinci dünya savaşından sonra, üretimdeki genel artışa rağmen, kapitalist ülkelerde aynı durum görülmüştür. Böylece, Fransa'da 2700 sınai işletmede yapılan sondajlar, 1953-1955 döneminde, bu işletmelerin % 28-50 kadarının, üretim kapasitelerinin % 70 inden daha çok çalışmamış olduklarını gösterdi.

Kapitalizmde, genişletilmiş yeniden-üretim, sermaye birikimi şekli altında gerçekleşir. Artı-değerin bir kısmı sermayeleştirilmiştir, eski sermayeye eklenir. Daha ilk anda, sermaye, nakit olarak, ya da bankada disponibilite (emre amade para) şekli altında, birikir. Belirli ölçülere erişince, nakdi sermaye, üretken sermaye şeklini almalıdır; yani onun, sınai yapılar, makineler, âletler,

aygıtlar, nakil vasıtaları, ham maddeler, v.s. iktisabında kullanılmış olması gerekir. Ama, üretim kapasiteleri fazlalığı olduğundan, biriktirilmiş sermayenin üretken sermaye haline dönüşümü, birçok engele çarpar. İşletmelerin tam randımanla çalışmamaları olgusu, sabit sermayenin yenilenmesinde güçlükler yaratır. Eğer hâlen mevcut üretim araçlarının önemli bir kısmı hareketsiz hale getirilmişse, bir çok tekelci, yeni işletmeler kurmak, mevcut fabrika ve işletmeleri büyütmek için gerekli teşviklere sahip değil demektir. Mesele küçük üreticiler bakımından ele alınırsa, sabit sermayenin yenilenmesinin, tam randımanla çalışılmadığından, maliyet fiyatlarının artması ve bunun sonucu kârların azalması olgusuyla köstеklendiği görülür. Sonuç olarak, bundan, sabit sermayenin genişletilmiş yeniden-üretiminin, uzun zaman ve ciddi bir şekilde geciktiği bir durum çıkar.

İki dünya savaşı arasında, kronik eksik-üretim, birikimin rolünü küçültmüş ve kapitalist ülkelerin milli gelir içindeki paylarını azaltmıştır. Birleşik Devletlerde, birikimler, 19. asrın sonunda, milli gelirin % 16 kadarını, ve 1919-1938 döneminde % 4,9 kadarını teşkil ediyorlardı. Büyük-Britanya'da, yatırımlar, 1907 de milli gelirin % 12,2 sini, 1935 de % 6,9 unu teşkil ediyorlardı. Büyük inşaat işleri için harcanmış gayrisafi milli hasıla payı küçülüyordu. Bu pay, A.B.D. de, 1899-1908 döneminde % 20,5 dan, 1929-1938 on yıllık döneminde % 13'e düştü. Uzun bir süre boyunca, yeni sermayedeki mutlak artış küçülme eğilimi göstermiştir. Birleşik-Devletlerde, biriktirilen sermayenin yıllık ortalaması, 1909-1918 döneminde 6590 milyon dolar, 1919-1938 döneminde ise 4030 milyon dolardı. Yatırımlara gelince, yıpranmış teçhizatın yenilenmesi için yapılan harcamaların payı artarken, sabit sermayenin artmasına tahsis edilen fonların payı azalıyordu. A.B.D. de, sabit sermayenin yıpranmış kısmının yenilenmesi için yapılan harcamalar, 1889-1898 döneminde, yatırımların % 42'sine; 1919-1928 arasında, % 63'üne yükseliyordu. Bazı dönemlerde, belli-başlı kapitalist ülkelerde yapılan yatırımların toplamı, sabit sermayedeki yıpranmanın yenilenmesine gereken amortismanlar tutarını bile bulmuyordu. Meselâ, 1929-1938 devir'i (cycle'i) esnasında, amortismanları 62,9 milyar dolara yükselen Amerikan tekellerinin, yatırımları ancak 49,9 milyar dolar, yani 13 milyar dolar daha az olduğu zaman, A.B.D.'de durum böyleydi. O halde, bu yıllar esnasında gerçek birikim olmamıştı; sabit sermaye yıpranıyor, işletmelerdeki teçhizat eskiyordu. Amerikan madeni imalât sanayiinde, 10 yıldan fazla bir zamandan beri hizmette bulunan makinelerin miktarı, 1930 da bütün makinelerin % 49 unu, 1935 de % 66 sını, ve 1940 da da % 72 sini teşkil ediyordu.

Kronik eksik-üretim, bugünkü kapitalizmin, sahip bulunduğu üretim güçlerini tamamen kullanmak durumunda olmadığını gösterir. Öte yandan, kronik eksik üretim, tekelleri, teknik ilerlemeyi daha da frenlemeğe götürür. İşletmeleri tam randımanla çalışmayan tekeller, teçhizatlarını yenilemeğe daha da az heveslidirler. Bununla birlikte, eksik-üretim rekabeti hızlandırdığından, en büyük şirketler, rakiplerin durumunu zayıflatmak için, işletmelerine teknik mükemmelleşmeleri sokarlar. Ama bu aynı şirketler, rakiplerin işletmelerini daha mükemmel teçhizatla çalıştırmalarını engellemek için, ihtira beratlarının satınalınması, teçhizat sağlıyan işyerleriyle anlaşmalar, v.s. gibi çeşitli usuller uygularlar. Tekellere katılmamış, ve işletmemiş teçhizat kullanmak bakımından daha da az imkânlara sahiptirler. Çoğunlukla zorunlu sermayeden bile mahrum bulunurlar; çünkü üretim kapasitelerinin kullanılmamış kısmı içine katıl-

mış bulunan sabit sermaye parçası, işletmelerin çalışması sonucu, yeniden teşekkül etmemiştir.

Kronik eksik-üretim, sırasında, satış meselesini de ağırlaştırır; çünkü sermaye birikimlerindeki devamlı indirim ve teknik ilerlemedeki frenleme sebebiyle üretim araçları talebinde yavaşlama vardır. Hatta bazı dönemlerde, makine, teçhizat ve inşaat malzemesi talebi azalır. Bu durum, aynen, tüketim maddeleri talebi üzerinde de yansır. Bütün bunlar, kapitalist yeniden-üretim ritimlerini yavaşlatır. Kapitalizmin genel buhranının başlangıcı, sınai üretim artış tempolarında hatırı sayılır bir yavaşlamayla belirlenmiştir. Kapitalist ülkelerde, birinci dünya savaşına öngelen 16 yıl içinde, yani 1897'den 1913'e kadar, dünya sınai üretim artışı % 81,8 olmuşken, bundan sonraki 16 yıl içinde, yani 1913'den 1929'a kadar, sınai üretimdeki artış, sadece % 46,6 olmuştur. Bütün kapitalizmin genel buhranı süresi boyunca, büyüme (artış) ritimlerinde bir yavaşlama eğilimi görülür. Bazı ülkelerde, sınai üretim, uzun dönemler boyunca durgun (stagnante) kalır. Böylece, Fransada, sınai üretim hacmi, 1950 yılında, 1929 daki seviyesinden % 8,4 aşağıdaydı.

Kapitalizmin genel buhranının beşinci temel belirtisi, yedek iş-gücü ordusunun, kronik durumda bir işsizler ordusu haline dönüşümüdür.

Eksik - üretim gibi, işte bu da, kapitalizmin, genel buhran dönemi içindeki artan çürümesinin belli-başlı belirtilerinden biridir. İşsizlik, bizzat kapitalist birikim süreci tarafından meydan getirilir. Üretime yatırılmış sermaye arttıkça, sermayenin organik yapısında büyüme görülür; yani, üretim araçlarına tahsis edilen sermaye kısmı artar. İş-gücüne tahsis edilen sermaye kısmı azalır. İş-gücü talebinde nisbi bir azalma görülür; çalışacak yer bulamıyan kimselerin ordusunu kabartan nisbeten fazla (sermayenin büyüme ihtiyaçlarına nazaran fazla) bir işçi nüfusu meydana gelir.

İşsizlik, kapitalist birikimin sadece ürünü değil, ama aynı zamanda şartıdırda. Kapitalistler, üretimi arttırdıkları zaman, ve özellikle kımıldama ve yükselme yıllarında, ihtiyaç duydukları iş-gücünü, bu yedek emekçiler ordusundan temin ederler. Çalıştırdıkları işçilere kendi şartlarını kabul ettirmek için, kapitalistler işsizlikten yararlanırlar. Sermayenin organik yapısının büyümesi, kapitalist üretim biçiminin kanunu olduğu için, kapitalizmin gelişmesi yedek ordudaki işsizlerin sayısını arttırır. İşsizlik, premonopolist kapitalizmden emperyalizme geçişten sonra, bilhassa genişlik kazanmıştır.

Tekeller, yüksek fiyatla satmak arzusu içinde, arzı sınırlandırmak için, çoğunlukla üretimi düşürürler. Metalarını «idare etmeyecek» fiyatlarla satmaktansa, işletmeleri kapamağı tercih ederler. Üretimi düşürmenin, «fazla» işçilere yol vermeğe sebep olacağı kendiliğinden anlaşılır.

Tekellere bağlı işletmelerde, standartlaştırılmış kütlevi üretim yapılır. Bu, daha çok kadın ve çocuğun üretime katılmasına, erkek işçilerin işsiz kalmasına sebep olur.

Aşırı kâr yarışı içinde ve rekabetin etkisi altında, tekeller tarafından üretime sokulan teknik yenilikler, işçilerin vasıfsızlaşmasına sebep olur. Birçok uzman işçi yararsız olarak görünür. Bu işçiler üretimin dışına atılırlar, ve uzun zamandan beri işsiz kalan kimselerin arasına katılarak onların sayısını kabartırlar.

Bazı emperyalist devletlerin tekelleri, işçileri azami derecede sömürmek için çalışarak, geri-kalmış ya da az-gelişmiş ülkelerden ucuz iş-gücü getirtir-

ler. Meselâ, Meksika ve Porto Rico işçilerini getirten Amerikan tekelleri, işte böyle davranmaktadırlar. Ucuza «ithal edilen» iş-gücü, yerli işçilerin ayağını kaydırır.

Rekabet, emperyalizm çağında, olağanüstü bir şekilde kızışır. Şehirlerdeki küçük burjuvazinin önemli bir kısmı bu rekabete dayanamaz; bundan, küçük burjuvazinin hızla proleterleşmesi, işçi nüfusun artması sonucu çıkar; ve bu da, iş-gücü talebinin nispi düşüşü döneminde, işsizliği arttırır.

Tekellerin egemenliği, gizli işsizliğin büyümesini, tarımsal nüfus fazlalığını hızlandırır. Köylüler, mamul maddeleri yüksek tekel fiyatlarıyla satın almak, kendi ürünlerini alım şirketlerine tekeller tarafından tesbit edilmiş düşük fiyatlarla satmak zorundadırlar. Köylü işletmelerinin verimi daha da düşer, borçları artar. Yıkıma uğramış köylüler, bir iş bulmak için şehirlere akın ederler. Ama orada da büyük işsizlik vardır. Aralarından bir çoğu, şehirlerde iş bulamıyarak gene köye döner ve tarımdaki fazla nüfusu arttırırlar.

Büyük-Britanya metalürji sanayiinde sendikalar (trade-unions) üyeleri arasındaki işsizler yüzdesiyle ilgili veriler, premonopolist kapitalizmden emperyalizme geçişle, işsizlikteki artış üzerine belirli bir fikir verirler. Bu faaliyet kolundaki işsizler nisbeti, 1890'da % 3, 1900'de % 3,9, ve 1907'de % 8 idi.

Kapitalizmin genel buhran evresine girişi, işsizliğin yeni bir artışıyla belirlenmiştir. Bu artış öylesine önemli olmuştur ki, işsizliğin karakteri bile değişmiştir.

Birinci dünya savaşından önce, işsizlik oranları, kapitalist dalgalanmanın (cycle) evrelerine göre, hayli değişiyorlardı: buhran dönemlerinde işsizlik artıyor, kımıldama ve yükselme zamanında, esas olarak, azalıyordu. A.B.D. de, imalât sanayii ve ulaştırmada, 1908 yılında, buhranın en düşük noktasına erişildiği zaman işsizlerin oranı % 12 idi; sınai yükselme yılı olan 1912'de, işsizlerin oranı % 4 olarak hesaplanıyordu.

Kapitalizmin genel buhranıyla, durum kökten değişir: işsizler ordusu adamakıllı büyür, kütlevi işsizlik daimi hale gelir. Ölçüleri itibariyle, sermayenin büyüme şartları tarafından belirlenmiş bulunan sınırları aşar. Birinci dünya savaşının sonundan itibaren, işsizlik, dalgalanmanın bütün evrelerinde, aşağıdaki verilerden çıktığı gibi, yalnız buhran-durgunluk evresinde değil, üretim seviyesi yükseldiği zaman da, aynı ölçülere bürünür:

İşçi Sayıları Toplamına Nazaran İşsizler Yüzdesi

Ülkeler	1921	27	11	30
A.B.D.	1922	—	19	36
Büyük - Britanya	1924	—	11	15
Almanya	1929	22	10	12
(buhran)	1932	13	9	37
(buhran)	1935	9	48	13
(buhran)	1938	16	22	—

Kapitalizmin genel buhranı çağında, yükselme evrelerindeki işsizliğin, birinci dünya savaşından önceki buhran evreleri içinde olduğundan daha geniş ölçülere büründüğü dönemler vardır. Almanya'da, 1900'den 1913'e kadar, işsizlerin yıllık âzami yüzdesi 2,9 düzeyinde bulunuyordu. Oysaki, 1924'den 1929'a

kadar, asgari yıllık işsiz yüzdesi 6,7 azamisi ise 19'a ulaşıyordu.

Kapitalizmin genel buhranı döneminde, yeni bir eğilim görülür: ekonomik buhran esnasında, işsizlerin sayısı, üretimin düşmesinden çok daha hızlı bir şekilde artar; buhrandan sonra, işsizlik, buhran-öncesi üretim seviyesine ulaşılmasından çok daha yavaş bir şekilde düşer. İşte bu şekildedir ki, A.B.D. de, 1929-1932 arasında, sınai üretim indeksi % 46, yani yarıdan biraz daha az düşerken; işsizler sayısı 2,5 milyondan 13,2 milyona, yani beş kattan fazla yükselmiştir. 1936'ya doğru, üretim seviyesi, 1932 ye nazaran 1,6 misli artarken, işsizler sayısı 13,2 milyondan 10,1 milyona düşüyordu, yani sadece % 24 oranında bir azalma vardı.

Bu durumdan sadece tam işsizler değil, kısmi işsizler de zarar görürler. Kapitalizmin genel buhranından önce, kısmi işsizlik, esas itibariyle iktisadi buhran yıllarında kendini gösteriyordu. Yedek işsizler ordusu kütlevi bir karaktere büründüğünden beri, kısmi işsizlik de kronik bir hal aldı. Ölçüleri, ikinci dünya savaşından itibaren, özellikle yükselmiş bulunuyor. A.B.D. de, 1958 Nisanında, şu ya da bu ölçüde işsizlikten acı duyan 18,2 milyon insandan, 10,3 milyonu kısmi işsizdi; oysaki, resmi istatistik tarafından, 2,1 milyon kişi, bir işi olduğu halde çalışmıyan kimseler olarak kabul ediliyorlardı. Çok sayıda işçi, uzun dönemler boyunca, kısmi bir çalışma haftası yapar ve bunun sonucu, iş-gücünün normal yeniden-üretimini sağlamıyan bir ücret elde ederler.

Yedek sanayi ordusunun daimi ve kütlevi bir işsizler ordusu haline dönüşmüş bulunması olgusunun temelinde, birinci dünya savaşından itibaren ve özellikle Büyük Sosyalist Ekim Devriminden sonra kendini gösteren, kapitalizmin genel zayıflaması vardır. Kapitalizmin genel buhranı döneminde, daha premonopolist kapitalizmden emperyalizme geçiş sırasında işsizliğin genişlemesini şartlandırmış bulunan faktörler, daha da belirli hale gelmişlerdir. Öte yandan, işsizlikte muazzam bir büyüme ve karakter değişikliğine sebep olan yeni şartlar da ortaya çıkmış bulunuyor.

Kronik işsizlik, işletmelerdeki eksik-üretime sıkı sıkıya bağlıdır. Üretim kapasitelerinin büyük bir kısmı kullanılmadığına göre, işçi nüfusunun bir kısmının çalıştırılmaması normaldır.

Kapitalizmin genel buhranı döneminin karakteristiği olan kapitalist piyasanın darlığı, rekabetteki aşırı şiddetlenmeyi şartlandırır. Kapitalistler, iş-gücü birimi başına verimi (randımanı) arttırarak, üretim masraflarını düşürmek zorundadırlar. Bu, sadece çalışma üretkenliğinin (prodüktivitesinin) artmasıyla (daha yüksek verimli üretim âletleri kullanarak) değil, esas itibariyle çalışmanın yoğunlaştırılmasıyla elde edilir. Bu şartlar içinde, işçilerin saat başına üretimi, modern avadanlık halindeki donatımdan (ekipmandan) daha hızlı artar. Aşağıdaki veriler, bunun dolaylı bir kanıtını verir:

A.B.D. İmalât Sanayiindeki İşçilerin Çalışma Yoğunluğu

	1899-1914	1914-1939
Saat başına üretimdeki yıllık ortalama artış ritimleri (% olarak)	2,1	3,2
İşçi başına mekanik motor gücündeki yıllık ortama artış ritimleri.	3,5	2,6

Çalışmanın yoğunlaştırılması, kapitalistlerin, aynı sayıdaki hattâ daha az personelle, üretimi genişletmelerini sağlar. Daha büyük bir ürün kitlesi, daha az işçi tarafından imâl edilir. Zaman birimi başına üretim arttığı için, birçok işçi, özellikle yaşlı işçiler, gereksiz hale gelir ve işten çıkarılırlar.

Kapitalizmin genel buhranıyla birlikte, iktisadi fazla üretim buhranlarındaki ağırlaşma dolayısıyla da, işsizlik daimi kitlevi bir karaktere bürünür. İşsizlik, kımıldama ve yükselme evrelerinde bile kitlevi olduğuna göre, buhran yıllarında muazzam ölçülere ulaşır. İşte böylece, Büyük Britanya'da, sigortalı işçiler arasındaki işsizler yüzdesi, buhran arifesi olan 1929'da 10,4'den, buhran esnasında üretim düşüşünün en aşağı noktasına ulaşılan 1931'de 21,3'e yükselir. Aşağıdaki verilir, ekonomik buhranlardaki ağırlaşmanın, işsizliğin genişlemesine ne derecede katkıda bulunduğunu ortaya koyarlar:

Ekonomik Buhran Yıllarında A.B.D.'de İşsizlik Artışı

Ekonomik Buhranlar	**İşsizler Yüzdesinin Artışı**
1903-1904	7'den 10,1'e
1907-1908	6,9'dan 16,4'e
1920-1921	7,2'den 27,0'a
1929-1932	11,0'dan 48,0'a

Kapitalizmin genel buhranı döneminde, hayli uzun süreli tarımsal buhranlar görülür. Aynı şekilde, bu da, işsizlikteki daimi ve kitlevi karakterin sebeplerinden biridir. Bugünkü şartlar içinde, kapitalist tarım ve kapitalist sanayi arasındaki ilişki daha sıkı bir hale gelmiştir. Her ne kadar, burjuva rejimin karakteristiği olan, sanayie göre tarımın teknik bakımdan geriliği, kapitalizmin genel buhranı döneminde, kendini geçmiştekinden daha şiddetli bir tarzda gösterirse de, kapitalist tarım gene de makine ve gübre tüketimini arttırır. Bu yüzden, tarımsal buhran, kimya sanayii, mekanik sanayi ve öbür sanayiler üzerinde güçlü bir etkide bulunur. Tarımsal buhranlar onlarca yıl sürdüklerine göre, sonuç olarak, bu durum işsizliğin karakteri üzerinde yansır.

Kapitalizmin genel buhranından önce, nisbeten fazla gelen işçi nüfustaki artış, çalışan işçiler sayısındaki mutlak artışı bertaraf etmiyordu. Kapitalist sanayide çalışan işçilerin sayısı, sadece yatırılan sermayenin önemine nisbetle azalıyordu. Yatırılan her sermaye değeri üzerinden, git gide daha küçük bir kısım, iş-gücünün işe alınmasına tahsis ediliyordu; ama yatırılan sermayenin global kitlesi büyüdüğü için, daima yeni işçi kitleleri üretime çekilmiş oluyordu. Yatırılan sermaye kitlesi, sermayenin organik yapısının büyümesinden daha hızlı arttığı için, işçilere iş vermek yönündeki eğilim, onları üretimden uzaklaştırmak yönündeki eğilimden daha ağır basıyordu.

Kapitalizmin genel buhranı bu kanunu yürürlükten kaldırmadı. Bununla birlikte, piyasaların darlığı, ve uzun dönemler boyunca, kapitalist sanayi üretim artış ritimlerinde düşme ve üretime yatırılmış global sermaye kitlesi artış tempolarında yavaşlama görülmesi olgusu, işçileri sanayie çekme yönündeki eğilimi zayıflattı. Öbür yandan, kronik eksik-üretim, çalışma üretkenliğinin artışı ve çalışmanın yoğunlaştırılması, ekonomik buhranlardaki ağırlaşma, işçilerin üretimden uzaklaştırılması yönündeki eğilimi kuvvetlendirdi. Bundan, bazı ülkelerde ve bazı üretim kollarında, bazı dönemlerde, çalışan işçi sayılarında sadece nisbi değil, aynı zamanda mutlak bir azalmanın da gö-

türkiye'de işçi sınıfı hareketinin tarihi (*)

I
İŞÇİ SINIFI NEDİR? TÜRKİYE'DE İŞÇİ SINIFININ DOĞUŞU

Modern işçi sınıfı, kendi üretim araçlarına sahip olmayan ve geçimini sağlamak için emekgücünü işgücü piyasasında serbestçe satan ücretli emekçiler kitlesidir. Buradan da anlaşılabileceği gibi, modern anlamıyla bir işçi sınıfının ortaya çıkabilmesinin iki ön-şartı vardır: (1) özgür emek, yani parayı yeniden üretmek ve onu değere dönüştürmek için özgür emeğin parayla değişimi; (2) emeğin giderek çalışma araç ve gereçlerinden ayrılması, yani küçük toprak mülkiyetinin ortadan kaldırılarak işçinin doğal çalışma yeri olan topraktan koparılması. Ücretli emeğin bu iki ön-şartı, aynı zamanda, sermayenin de tarihsel şartıdır.

Türkiye'de gerçek anlamıyla bir işçi sınıfının ortaya çıkışı, ondokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğine raslar. Türkiye'nin toplum yapısına ilişkin konuşmamızda da belirttiğimiz gibi, mal-para ilişkileri, onaltıncı yüzyıldan itibaren gelişmeye başlamış ve küçük üretici kitleleri, bu sürecin bir parçası olarak, doğal çalışma yerleri olan topraktan giderek kopmuşlardı. Nitekim, onaltıncı ve onyedinci yüzyıllar boyunca süregiden Celâli İsyanları, emeğin, üretimin objektif şartlarından (çalışma araç ve gereçlerinden) soyutlanmasının «sınıf mücadelesi» planındaki görüntüleridir. Onaltıncı yüzyılın ikinci

(*) **Türkiye İşçi Partisi, Merkez Örgütlenme ve Eğitim Bürosu tarafından, Parti Okulu'na ders notu olarak hazırlanmıştır.**

yarısından başlayıp onyedinci yüzyılın ortalarına kadar süren bu «büyük kaçkın» döneminin belirleyici özelliği, geniş küçük üretici kitlelerinin, toprakta barınamayıp, şehirlere göçmeleri ve orada sanayi proletaryasının öncüllerini oluşturmaları, bir kısım küçük üreticinin de, topraktan kopmayıp, tarım proletaryasına dönüşmeleridir. Böylece başlayan proleterleşme süreci içinde, onsekizinci yüzyılın sonlarıyla ondokuzuncu yüzyılın başları arasında, ilk işçi merkezleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Şimdi, kısaca, bu merkezleri görelim.

Tarım İşçileri

İşçi yığınlarının ortaya çıktığı ilk merkez, onbeşinci yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa pazarlarına pamuklu dokuma ya da ham pamuk süren Suriye - Çukurova bölgesidir. Pamukçuluk, emek-entansif üretim yöntemlerinin (ortakçılık ve yarıcılık gibi) terkedilerek, çok daha ileri bir üretim teknolojisine tekabül eden emek- sermaye ilişkilerinin oluştuğu ilk üretim koludur. «Tutma» adını alan ve pamuk mevsiminde aileleriyle birlikte Çukurova bölgesine inerek günde 15-16 saat çapa sallayan 50-60 bin kişilik bu yarı-proleter, mevsimlik işçi kitlesi, tarım kesiminde, serflikle işçilik arasındaki geçiş dönemini temsil etmektedir.

Sanayi İşçileri

Türkiye'de modern anlamıyla bir sanayi işçisi kitlesinin ortaya çıkışı, kapitalist Avrupa'yla kurulan ticaret ilişkilerinin yerli sanayii çökertmesi yüzünden, hayli gecikmiştir. İkinci Mahmut zamanında girişilen ve Abdülmecit zamanında sürdürülen «sanayileşme» çabaları, (1) savaş-donatım, (2) dokuma, (3) deri-kundura, (4) kağıtçılık gibi işkollarında, sınırlı da olsa, sanayi işçilerinin ortaya çıkmasına imkân vermiştir. Yabancı sermayeyle işbirliği yapılarak kurulan fabrikalarda (ipek ipliği, halı ve pamuk ipliği, pamuk egrenajı, zeytinyağı vb.), sanayi işçiliğinin yaygınlaşma hızı daha yüksek olmuş, 1000-1500 işçi çalıştıran fabrikaların varlığı tesbit edilmiştir.

Maden İşçileri

Türkiye'de maden işçiliği, Zonguldak ve çevresindeki kömür ocaklarında başlamıştır. Kömür ocaklarının işletilmesinde bir süre, feodalite-kalıntısı angaryadan yararlanılmıştır. Nitekim, kesin tarihi bilinmemekle birlikte, 1860'larda çıkarıldığı sanılan Dilaver Paşa Nizamnamesinde, 13-50 yaşları arasındaki bütün Zonguldak köylülerinin, her yıl 15 gün, ücretsiz olarak ocaklarda çalıştırılmaları öngörülmektedir. Kömür üretimini artıran yeni damarların bulunması ve ocaklarda kullanılan teknolojinin gelişmesine bağlı olarak, angarya yoluyla sağlanan işçiler ihtiyaçlara yetmez olmuş, ücretli emeğin istihdamı yoluna gidilmiştir. Bu dönüşün 1880'lerde gerçekleştiği sanılmaktadır.

Demiryolu İşçileri

Türkiye'nin ham madde kaynaklarını Avrupa pazarlarına iliştirmek amacıyla 1856 yılında başlatılan demiryolu yapımı, uzun süre, çok sayıda mevsimlik işçi çekmiştir. Rayların döşenmesinden gar ve istasyonların inşaasına kadar her yerde çalışan bu yarı-proleter unsurlar, demiryolu yatırımlarının fazlalaşmasına bağlı olarak, sayıca artmışlardır. Nihayet, demiryollarının faaliyete açılmasıyla birlikte, işçi kitlesinin önemli bir kesimini teşkil eden «demiryolcu»ların belirdiğini görüyoruz.

II
TÜRKİYE'DE İLK İŞÇİ HAREKETLERİ VE ÖRGÜTLERİ

Türkiye işçi sınıfı hareketinin tarihine baktığımızda görüyoruz ki, işçi sınıfının kendiliğinden (ekonomik) hareketiyle bilimsel sosyalizm, yarım yüzyılı aşkın bir süre, birbirlerinden ayrı ve bağımsız olarak var olmuşlardır. Bir başka deyişle, işçi sınıfı hareketi, başladığı ve sürdüğü ondokuzuncu yüzyıl boyunca, siyasal bir nitelik kazanamamış, ekonomik mücadelenin dar ufuklarına hapsolup kalmıştır.

İlk işçi hareketlerinin ne zaman başladığını kesin olarak tesbit edememekle birlikte, ilk işçi merkezlerinin oluşmasından hemen sonra ilk işçi hareketlerinin de meydana geldiğini söyleyebiliriz. Nitekim, devletin polis örgütünün görevlerini belirleyen 1845 tarihli bir yönetmelikte, **«amele ve işçi makûlelerinin ve cemiyetlerinin def' ve izalesi ile ihtilal vukuunun önün gestirilmesi"** ve **«işini gücünü terk ile mücerred tatil-i mesalihi ibad garezinde olan amele ve işçilerin cezalandırılması»** gibi ifadeler yer almaktadır. Böylesine gerekçelere dayandırılan tedbirlerin öngörülmüş olması, işçi hareketlerinin, ondokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğine kadar uzanan bir geçmişi olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan, gün ışığını yeni gören bazı belgelere göre, 1848 yılında Avrupa'yı saran devrimci dalga, Osmanlı İmparatorluğu'nun Makedonya ve Romanya bölgelerini de etki alanına almıştır. Ne var ki, buralarda meydana gelen yığın hareketlerinin sınıf niteliği, yani hâkim unsurun proleterya mı, yoksa köylülük mü olduğu, henüz tarihçiler tarafından kesinlikle tesbit edilememektedir.

Bilinen ve belgelenmiş ilk işçi hareketi, 1872 tarihli Kasımpaşa Tersanesi işçileri grevidir. Onbir aydır ücret alamamış olan tersane işçileri, önce Bahriye Dairesi'ne, arkasından Bab-ı Âli'ye ve nihayet padişaha başvurmuşlar ücretlerinin ödeneceği yolunda kesin bir teminat aldıktan sonra da dağılmışlardı. Verilen sözler boşa çıkınca, 500 kişilik bir işçi kalabalığı, askerî kordon altına alınan Cuma selamlığına yürümüş, yer yer askerlerle çarpışmış ve hatta zamanın **Hadika** gazetesine göre subayların tayın ekmeklerini yağmalamışlardı. Bundan da bir sonuç alınamayınca işçiler süresiz greve gitmişler, bir günlük direnme sonunda bütün alacaklarını tahsil etmişlerdi.

İlk işçi örgütünün ne zaman kurulduğu sorusu, ilk işçi hareketinin ne zaman meydana geldiği sorusu gibi, henüz kesin bir cevaba kavuşamamıştır. Bir görüşe göre, işçi sınıfının ekonomik mücadelesinin ilk örgütü 1871 kuruluşlu **Ameleperver Cemiyeti**'dir. Bu görüşü iki açıdan eleştirebiliriz. Birincisi, ilk işçi sınıfı hareketinin tarihini tesbit etmede **dolaylı olarak** yararlanılan polis yönetmeliğidir. Bu yönetmelikte, yalnızca işçi yığınlarından değil, aynı zamanda, işçi cemiyetlerinden de söz edildiğini görmüştük. İkincisi, Ameleperver Cemiyeti'nin, 1871 yılında değil, 1866 yılında kurulduğu ve esas itibariyle, bir işçi örgütü değil, başta kadınlar olmak üzere bütün İstanbul sosyetesinin üşüştüğü bir «hayır cemiyeti» şeklinde faaliyet gösterdiği iddiasıdır. Son zamanlarda, bu iddianın doğruluğu önemli ölçüde belgelenmiştir. Bu durumda, ilk işçi örgütünün kuruluşunu, daha önceki ya da daha sonraki bir tarihte aramamız gerekmektedir.

«Bilinen ve belgelenmiş» kaydını koymak şartıyla, ilk işçi örgütü, 1895 yılında Tophane Fabrikası işçilerince kurulan **Osmanlı Amele Cemiyeti**'dir. Bu fabrikada çalışan işçiler, bir yandan Abdülhamit döneminin baskıcı niteliğine, öte yandan kendilerini çevreleyen insanlıkdışı çalışma şartlarına karşı başarılı bir mücadele verebilmek için, öncelikle örgütlenilmesi gerektiğinin bilincine varmışlardı. Cemiyet ancak 10 ay çalışabildi ve sonra da kapatıldı, üyeleri tutuklandı ya da sürgüne gönderildi. Sürgündeki yöneticiler 1902 yılında ülkeye döndüler ve işçiler arasındaki örgütlenme çalışmalarına yeniden başladılar.

Kasımpaşa Tersanesi işçilerinin grevinden 1908 burjuva-demokratik devrimine kadar geçen sürede, tesbit edebildiğimizce, 25 grev uygulanmıştır (listesi ilişiktedir). Grevlerin 7'si özel kişilere ait fabrikalarda, 10'u devlet işletmelerinde ve 8'i de yabancı sermayeli kuruluşlarda meydana gelmiştir. 25 grevden 23 tanesi, düşük ücretlerden yada ücret anlaşmazlıklarından doğmuştur. Dönem grevlerinin iki özelliği daha vardır: (1) Grevlerin hemen tümü İstanbul ve yöresinde uygulanmıştır; (2) Demiryolu ve tersane işçilerinin dönem süresince beşer grev uygulamış olmaları, bu işkollarındaki ekonomik mücadelenin giderek şiddetlendiğine işarettir.

III

1908 BURJUVA-DEMOKRATİK DEVRİMİ: İŞÇİ SINIFININ BAĞIMSIZ BİR GÜÇ OLARAK TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI

Padişahın mutlak yetkilerini kısan ve egemen sınıfları (ticaret burjuvazisi, malî burjuvazi, büyük toprak sahipleri) geniş ölçüde temsil edildikleri bir yasama organına kavuşturan 1908 Meşrûtiyeti, aynı zamanda, Türkiye'nin burjuva-demokratik devrimidir. Burjuvazinin ekonomik iktidarını siyasal iktidarla pekiştiren 1908 devrimi, geniş işçi yığınlarının sorunlarına, bırakınız köklü olanlarını, yüzeyde çözümler bile getirememiştir.

İkinci Meşrûtiyet ilân edildiğinde, Türkiye işçi sınıfı, burjuvaziye bolluk-la tanınan hak ve özgürlüklerden (özellikle örgütlenme hakkından) yoksundu. İşçileri çevreleyen çalışma şartları alabildiğine kötüydü, giderek daha da kötüleşiyordu. İşgünü 16 saat, ücretler sanayi kesiminde 6-7 ve tarım kesiminde de 1-2 kuruştu. Bakırköy Bez Fabrikası'nın 1000 işçisinin yarısından fazlasının çocuk olmasından da anlaşılabileceği gibi, çocuk işçilerin sayısı hızla artıyordu. İşçi varoşları, İstanbul'u, bir pislik ve yoksulluk çemberiyle kuşatmışlardı. 1908 burjuva-demokratik devrimi, bu ve benzeri sorunların çözümüne yönelmeyince, aynı yılın Ağustos ve Eylül aylarında, ülkenin dört bir yanından, grev ve çarpışma haberleri gelmeye başladı. 1908 burjuva-demokratik devrimi, böylece, proleter bir çehre kazanmaya başlıyor, işçi yığınlarının maddî durumlarını düzeltmeyi amaçlayan sınırlı ekonomik hareketler olmaktan çıkarak, **devrimi daha ileriye götürme konusunda mecalsiz kalan burjuvaziyle, hareketi daha da ileriye götürme azmindeki işçi yığınları arasında bir sınıf savaşına dönüşüyordu.**

1908 burjuva-demokratik devrimini izleyen Ağustos ve Eylül ayları, Türkiye işçi sınıfının, ilk kez, bağımsız bir siyasal güç olarak tarih sahnesine çıkmasına tanık olmuştur. Şark Demiryolları, Zonguldak Kömür ocakları, Aydın Demiryolu ve Adana pamuk işçileri grevlerinde, işçilerle askerî birlikler

arasında çarpışmalar olmuş, Zonguldak ve Aydın grevleri gambot ve zırhlılarla karaya asker indirilerek bastırılmıştır.

Burjuva İttihat ve Terakkî hükümeti, siyasal bir nitelik alan işçi sınıfı hareketini bastırmak için, bir yandan devletin bütün askerî gücünü seferber ederken, öte yandan, 25 Eylül 1908 tarihinde, grevi yasaklayan **Tatil-i Eşgal Kanun-u Muvakkati**'ni çıkarmıştır. Ne var ki, Ağustos ve Eylül çarpışmalarından sonra ilk hızını kaybeden işçi sınıfı hareketi, yine de, durdurulamamıştır. Tatil-i Eşgal Kanunu'nun çıkarılmasından İttihatçı'ların 1913 darbesine kadar geçen sürede, 22 grev uygulanmıştır (listesi ilişiktedir). Dönem grevlerinin iki ilginç özelliği vardır: (1) Grevler, eskiden olduğu gibi yalnızca İstanbul yöresinde değil, emek-sermaye ilişkilerinin yaygınlık derecesini ortaya koyan ilginç bir gösterge olarak, ülkenin dört bir yanında meydana gelmektedir: (2) Devlet işletmelerinde uygulanan grevlerin sayısı azalmış, buna karşılık, özel ve yabancı sermayeli kuruluşlardaki grevlerin toplamdaki pay ve oranı artmıştır.

Birinci Emperyalist Savaş (1914-1918) süresince, sanayide çalışan kadın ve çocuk işçilerin sayısı alabildiğine artmış, Alman savaş sanayiinde çalışmak üzere binlerce vasıflı erkek işçi yurt dışına gönderilmiştir. Bu durum, 1913 yılından 1919 yılına kadar geçen sürede, grev uygulamalarının önemli ölçüde azalmasına yol açmıştır. Nihayet, 1919 yılında, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, işçi yığınlarının yeniden kıpırdandığını görüyoruz.

1919-1923 dönemi, işçi sınıfının, emperyalist askerî güçlere ve yabancı sermayeli kuruluşlara karşı «örgütlenme ve harekete geçme» dönemi olmuştur (listeler ilişiktedir). **İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası**'nın kurulmasını (1919) izleyen aylarda, Anadolu hareketini destekleyici yönde eylemlere girişilmiş, örnekse, İzmir'in işgalini protesto için 30 Mayıs 1919 tarihinde, Sultanahmet Meydanı'nda, 40 bin işçinin katıldığı bir miting düzenlenmiştir. Bu arada, tünel, Haliç, demiryolu, Seyrisefain, havagazı, Şirket-i Hayriye vb. işçileri, yabancı işverenlerden sürekli olarak zam istemiş, uyuşmazlık çıkarmışlardır. 1919 yılının Şubat ayından 1923 yılının Kasım ayına kadar geçen 57 aylık sürede, çoğunluğu İstanbul'da olmak üzere, 18 grev uygulanmıştır. Bu grev uygulamalarının ayırdedici özelliği, çokluk, taşın ve ulaşım sektörlerinde meydana gelmiş olmalarıdır. Bu durum, grev silahının işçi sınıfınca son derece bilinçli bir şekilde kullanıldığına ve güdülen amacın da emperyalist askerî güçlerin ilerleyişini felce uğratmak olduğuna delil sayılabilir. Türkiye işçi sınıfı, Lozan Antlaşması'ndan sonra da, yabancı sermayeli kuruluşlara karşı grev uygulamalarını sürdürmüştür. Nihayet, 1925 yılının 4 Mart'ında çıkarılan **Takrir-i Sükûn Kanunu**'yla işçi sınıfı hareketinin bastırılması yoluna gidilmiştir. 578 sayılı kanunun iki maddelik metni aşağıdadır:

1 — İrtica ve isyana ve memleketin içtimai nizamını, huzur ve sükûnunu ve emniyet ve asayişini ihlale sebep bilumum teşkilât ve tahrikat ve teşvikat ve teşebbüsat ve neşriyatı, hükümet, Reisicumhurun tasdiki ile, resen ve idareten men'e mezundur. İşbu fiillere katılanları İstiklâl Mahkemesi'ne verebilir.

2 — Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

IV
TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ: SOSYAL HAREKETE ÖRGÜTSEL VE İDEOLOJİK ÖNCÜLÜK SORUNU

1908 burjuva-demokratik devrimini izleyen grev dalgası sırasında işçi sınıfının bağımsız bir siyasal güç (kasdedilen burjuvaziye karşı bağımsızlıktır) olarak tarih sahnesine çıktığını, Türkiye işçi sınıfının gelişmesinde bunun ilk büyük aşama olduğunu daha önce belirtmiştik. Türkiye işçi sınıfı hareketinin gelişmesindeki ikinci büyük aşama, 13 Şubat 1961 tarihinde, Türkiye İşçi Partisi'nin kurulmasıyla gerçekleştirilmiştir. Şöyle ki, uzun bir örgütsüzlük dönemini geride bırakan işçi sınıfı hareketi, T.İ.P.'le birlikte, devrimci hareketin **ideolojik ve örgütsel öncülüğünü ele geçirmiştir.**

Türkiye İşçi Partisi'ni sosyalist siyasal örgütlenme tarihimizdeki diğer örgüt ve kuruluşlardan ayıran temel özellik, işçi sınıfının örgütsel ve ideolojik öncülüğü sorununu tutarlı ve sistemli bir şekilde gündeme alıp savunan ilk örgüt olmasıdır. Gerçekten de, Türkiye İşçi Partisi'nin program ve tüzüğü, bilimsel sosyalizmin ışığında kaleme alınmış ve «işçi sınıfının öncülüğü» sorunu, Türkiye'nin toplum yapısının somut bir tahliline bağlantılı olarak, ilk kez burada ifade bulmuştur. Şimdi, «işçi sınıfının örgütsel ve ideolojik öncülüğü» sorununun, T.İ.P. programı ve tüzüğünde ne şekilde ele alındığını görelim.

1. **Örgütün Amaç ve Niteliği:** Türkiye İşçi Partisi, gerek programında, gerekse tüzüğünde belirtildiği gibi, «Türk işçi sınıfının ve onun tarihî, bilime dayanan demokratik öncülüğü etrafında toplanmış..., emeğiyle yaşayan bütün yurttaşların kanun yolundan iktidara yürüyen siyasî teşkilâtıdır.»

2. **Program-Tüzük İlişkileri:** Bir yandan örgütün proleter niteliğine ve öte yandan da işçi sınıfının «siyasal» öncülüğüne gerçeklik vermek için, tüzük seviyesinde, bazı tedbirler alınmıştır. Bu tedbirlerin ilki ve belki de en önemlisi, örgütün her kademesindeki kurullarda, işçilerin, yani kendi üretim araçları olmayıp emeklerini satarak geçinenlerin, toplam üye sayısının yarıdan bir fazlasını teşkil etmelerini öngören 53. maddedir.

3. **İdeolojik Öncülük ve Programı Sistematiği:** «İşçi sınıfının ideolojik öncülüğü» deyiminden anlaşılması gereken, toplum yapısına ilişkin tahlillerin yapılmasında, stratejik ve taktik hedeflerin belirlenmesinde, hareketin yönlendirilmesinde vb., **bilimsel sosyalizmin kılavuzluğuna başvurmak** demektir. T.İ.P. programı, başından sonuna kadar, işçi sınıfının bilinçlenmesinde, her türlü spontaneliği (kendinden-gelmeciliği) reddetmekte, işçi sınıfına bilincin dışarıdan verileceğini vurgulamaktadır. Yine T.İ.P programı, devrimci mücadeleye işçi sınıfının öncülük edeceği gerçeğinin ifade bulduğu «GİRİŞ» bölümünden sonra, (a) «Türkiye'nin maddî, Sosyal ve Politik Yapısı» başlığı altında, mevcut üretim güçleri, üretim ilişkileri, sınıfsal yapı ve bunlara tekabül eden siyasal yapıyı incelemekte; (b) «Kalkınma Yolu» başlığı altında, partinin amaçladığı yeni üretim biçimini, yani kapitalist mülkiyet ilişkilerinin giderek tasfiye olduğu sosyal süreci tanımlamakta; (c) «Temel İlkeler» başlığı altında, yeni üretim biçiminin yerleştirilmesi çabalarını etkin kılmak bakımından, uygulanmalarını bilimsel sosyalizmin zorunlu kıldığı temel ilkeleri açıklamakta; (d) «Vatandaşlara Neler Getireceğiz» başlığı altında da, yeni üretim biçiminin, somuta ne şekilde yansıyacağının bir modeli çizilmektedir.

4. **Yapı Tahlili ve Öngörülen Tedbirler:** T.İ.P. programı, (a) toplumun temel çelişkisinin üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasında olduğunu (s. 61-64); (b) sınıfların, üretim araçlarının mülkiyetine bakış açılarına göre belirlendiklerini (s. 18, 28-57); (c) sınıf mücadelesini (s. 44-50); (d) ülke sorunlarını çözecek tedbirlerin, ancak ve ancak, işçi sınıfının öncülüğü altındaki emekçi halk yığınları tarafından alınabileceğini (s. 14, 54, 67-68) kabul etmiş ve tahlillerini buna dayandırmıştır.

5. **Asgarî-Azamî Program İlişkileri:** Türkiye İşçi Partisi programının «sosyalist» bir program olmadığı, öngörülen beş temel tedbirlerin (toprak reformu, bankacılık, sigortacılık, dış ticaret ve kilit sanayilerin devletleştirilmesi) «sosyalist tedbir» olarak nitelendirilemeyeceği, zaman zaman karşılaştığımız eleştiriler arasındadır. Bu eleştiriler, azamî programla asgarî program arasındaki ilişkilerin bir türlü kavranamadığının kavranmak istemediğinin en canlı bir delilidir. Asgarî program tedbirlerinin amacı, sağa-sola tâviz dağıtıp «müttefik kazanmak» değil, azamî programın derhal uygulamaya konmasına elverecek toplum şartlarının yokluğunda, **azamî programın uygulanmasına imkân verecek maddî ve teknik temelin oluşturulmasıdır.** Asgarî program, bu nedenle, öncü sınıfın, yani işçi sınıfının irâdesinin ta kendisidir.

Buraya kadar söylediklerimizin kısa bir özetini yapacak olursak, diyebiliriz ki, 150 yıllık **varlık,** 130 yıllık **ekonomik mücadele** ve 60 yıllık **örgütlü siyasal mücadele** geçmişi olan Türkiye işçi sınıfı hareketi, Türkiye İşçi Partisi'nin kurulmasıyla birlikte, sosyal hareketin örgütsel ve ideolojik öncüsü durumuna gelmiştir.

V
15-16 HİZARAN OLAYLARI: SOSYAL HAREKETE FİİLÎ ÖNCÜLÜK...

Türkiye işçi sınıfı, 15-16 Haziran (1970) olaylarıyla birlikte, tarihinin bir dönemecini daha geride bırakmış, devrimci mücadelenin temel gücü, **fiilî öncüsü** durmuna gelmiştir. 15-16 Haziran olaylarının Türkiye işçi sınıfı tarihindeki yerini ve önemini incelemeden önce, bu dönemece takaddüm eden belli-başlı bazı «kilometre taşları»nı kısaca görelim.

1965 KOZLU GREVİ

Türkiye işçi sınıfı hareketi, 10 Mart 1965 tarihinde, Karadon bölgesinin Gelik ocaklarındaki 1500 maden işçisinin kuyulara inmeyi reddetmesiyle birlikte, tarihinin en uzun «yükselme» dönemine girmiştir. Bu ilk tepkiyi izleyen dört gün içinde, Kozlu ve Karadon ocaklarında, 6000 işçi grev yapmış, işçilerle devletin güvenlik kuvvetleri çatışmış, çarpışmalarda iki işçi ölmüş, 12 asker ve 10 işçi yaralanmış, 49 işçi göz altına alınmış, bunlardan 14 tanesi tutuklanmış ve Zonguldak sıkıyönetimin eşiğinden dönmüştü. Olayın temelinde yatan sayısız neden vardı. Bir kere, işçilerin aldıkları ücretler, insanca yaşamaya elvermeyecek kadar düşüktü, 11 liraydı. İkinci olarak, ocaklarda iş güvenliği yoktu. 1941 yılından 1964 yılına kadar geçen sürede yüzbinlerce iş kazası olmuş, iş kazalarında ölen ve yaralananların sayısı Büyük Taarruz'la Sakarya Meydan Savaşı'nda ölen ve yaralananların sayısını fersah fersah aşmıştı. Üçüncü olarak, «liyakat zamları»nın dağıtılmasında haksızlıklar yapılmış, ustabaşılara 5 lira ve mühendislere 12 lira zam yapılırken,

işçilere yalnızca 50 kuruş zam verilmişti. Bu durumu protesto etmek için, 1500 kadar işçi, ocakları terketti; ilk günün sonunda grevcilerin sayısı 6000'i bulmuştu. Grevin ikinci gününü üçüncüye bağlayan gecede, işçilerle güvenlik kuvvetleri arasında ilk çarpışmalar patlak verdi. Bu çatışmaların sonunda iki kişi öldü, 22 kişi yaralandı. Grev bir gün daha sürdü ve nihayet, 14 Mart 1964 günü sabahı, haksızlıkların giderileceği sözünün alınması üzerine, işbaşı yapıldı. İşçi sınıfı hareketi, böylece, «yükselme» dönemine girmiş oluyordu.

DİSK'İN KURULMASI

Türkiye işçi sınıfı hareketinin politize olmasındaki ikinci büyük adım, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (DİSK) kurulmasıdır. DİSK' esas itibariyle, işçi sınıfı hareketini burjuvazinin kuyruğuna takmayı amaçlayan (ve belli ölçülerde gerçekleştiren) Türk-İş'e karşı bir tepki olarak doğmuş ve gelişmiştir. DİSK'in başlangıçta bir «tepki hareketi» olması, gelişme ve güçlenme imkânlarını önemli ölçüde kısıtlamıştır. Şöyle ki, DİSK, uzunca sayılabilecek bir süre, «işbirlikçi sendikacılık» döneminden miras kalan sendikal mücadele anlayış ve araçlarından bir türlü kendisini kurtaramamıştır. Bir «saman alevi» gibi parlayıp sönen DİSK, nihayet, 4 Temmuz 1968 günü başlatılan Derby Lastik Fabrikası işgaliyle, yeniden yükselme dönemine girmiş ve devrimci sendikal mücadelenin araçlarını her geçen gün daha da geliştirerek, günümüze, işçi sınıfının ekonomik mücadelesinin tek ve en etkin devrimci örgütü olarak ulaşmıştır. Geniş işçi yığınlarının politize olmasında büyük rol oynayan DİSK, artık, iki yıl öncesinin «tepki örgütü» değil, siyasal mücadeleyle ekonomik mücadele arasında denge tutturmanın önemini kavramış, çalışmalarını başarıyla bu yolda yürüten bir kuruluştur.

DERBY ve ALPAGUT İŞGALLERİ

Daha önce de belirttiğimiz gibi, 4 Temmuz 1968 tarihinde başlatılan Derby Lastik Fabrikası işgali, (1) DİSK hareketinin «kalıcı» bir canlılık kazanması ve (2) işçi kitlelerinin politize olma çizgilerine girmeleri bakımından, büyük önem taşımaktadır. Olay kısaca şudur: Derby Lastik Fabrikası'nda çalışan 1000 kadar işçi, Türk-İş'e bağlı Kauçuk--İş'in kendilerini temsil etmediği gerekçesiyle, 4 Temmuz günü, fabrikayı işgal etti. İşçilerin istediği, yargıçların denetiminde bir oylamanın yapılması ve en çok oy olan sendikanın toplu sözleşme görüşmelerini yürütmesiydi. Başta Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu ve sarı Kauçuk-İş olmak üzere, burjuvazi-yanlısı bütün kuruluşlar kıyameti kopardılar. Oysa, ilgililerin elindeki belgelere göre, 1200 işçiden 1163'ü Kauçuk-İş'e kayıtlıydı. İşçilerin direnmesi sonucu, 8 Temmuz günü, 13. Asliye Hukuk Hâkimliği'nin gözetiminde, «sendika seçimi» yapıldı. 300 üyesi olduğu söylenen Lastik-İş'e (DİSK) 940, buna karşılık, 1163 üyesi olduğu iddia edilen Kauçuk-İş'e (Türk-İş) yalnızca 6 (altı) oy çıktı. Sarı sendikacılığın yediği bu darbe, işçi sınıfı hareketinde yeni bir dönemece yaklaşıldığının ilk habercisi olmuştur.

İşçi sınıfı hareketinin kıvamını bulmasında büyük önem taşıyan bir diğer olay, Alpagut Linyit İşletmesi işgalidir. Bu olay konusunda, Türkiye İşçi Partisi 4. Olağan Kongresi'ne sunulan raporda şöyle deniliyor:

Çorum İl Özel İdaresine bağlı Alpagut Linyit İşletmesi'nin 786 işçisi, 13 Haziran 1969 günü..., idareden alacaklarına karşılık, işletmeye el koydu. 17 Temmuz'a

kadar geçen 35 günlük süre içinde Alpagut'lu işçiler üretim faaliyetini kesintisiz sürdürüyor, üretim hacmını yarı yarıya artırıyor, etkili bir «işçi yönetimi» oluşturarak yönetme yetisinin, çağdışı burjuva iddia ve şartlandırmaların aksine, burjuvaların ya da burjuva okullarından geçmişlerin tekelinde olmadığını ısbatlıyorlardı. İşletme düzeyinde de olsa, «bilinç» unsurunu içerse de içermese de, pratikte tartışmasız «sosyalist» bir yük taşıyan bu 35 günlük «yönetim denemesinde», Alpagut'lu işçiler, (1) İşçi genel kurulu ve işçi konseyinden oluşan iki kademeli bir yönetim yapısı kurarak, (2) İşletmenin eski yönetiminden devralınan memurları kendilerine bağımlı ve sorumlu kılarak, (3) Yüksek ücret alan işletme müdürü, muhasebeci vb. gibi kişilerin görevlerine son verip, onların görev ve yetkilerini işçi konseyine devrederek işçi kontrolünü gerçekleştirmişlerdi. Çalışma ve dinlenme saatlerini düzene bağlamış, sıkı bir çalışma disiplini oluşturmuş, yeni işbölümü düzenlemeleri geliştirmiş, böylece üretim faaliyetinin sürekliliğini ve örgütün işleyişini sağlamışlardı. Üretilen kömürün satış işini «işçi satış kurulu» tarafından sıkı sıkıya denetlenen memur ve muhasebecilere yaptırarak, işçi kontrolunu, üretimden sonra, mübadeleyi de kapsayacak şekilde genişletmişlerdi. Son olarak, bölüşümü, «çalışmayana ekmek yok» ve «alacağa göre gelirden pay» ilkelerine dayandırmışlardır. Böylece, işçi sınıfı tarihinin bu kesidi, dünün kalıntıları kadar, yarının habercilerini de barındırıyordu.

3.

Bütün bu gelişmeleri izleyen 15-16 Haziran (1970) olaylarıyla birlikte, **nicelik niteliğe dönüştü.** Bir yandan sermaye sultasını, öte yandan sermaye sultasının işçi sınıfı hareketi içindeki uzantısı olan Türk-İş'i açıktan açığa tehdit etmeye başlayan «DİSK Hareketi», uzunca bir süredir, burjuvazinin kara listesindeydi. Burjuvazi, 1970 yılının ortalarına doğru, DİSK'in kapatılmasını hedef alan oyunlarını tezgâhlamaya başladı ve ilk iş olarak, 274 sayılı Sendikalar Kanunu'na ilişkin değiştirgesini yasama organlarına götürdü. Serbestçe örgütlenme ve sendika seçme haklarından yoksun bırakılmak istenen geniş işçi yığınlarının yapabileceği tek şey kalıyordu: **Anayasal haklarını sonuna kadar kullanarak, burjuvazinin oyununu bozmak.** 15-16 Haziran günlerinde 100 bin işçinin giriştiği bilinçli, politik eylem, geçici bir süre için de olsa, burjuvazinin bu oyununu bozmuş, **işçi sınıfı, devrimci mücadelenin temel gücü ve fiilî öncüsü durumuna gelirken, burjuva iktidarının tek alternatifi olarak iktidar mücadelesine ağırlığını koymuştur.** Dünden bugüne gelişmeleri değerlendiren Genel Yönetim Kurulu raporunda (4. Olağan Kongre), 15-16 Haziran olaylarının yarına-dönük görüşü, şöyle özetleniyor:

> İşveren-sarı sendika ortaklığının, DİSK hareketinin kökünü kazımak amacıyla giriştiği çabaları bozmak için düzenlenen Anayasal yürüyüş, güvenlik kuvvetlerini karşısında bulmuş, çıkan çatışmalarda işçi sınıfı hareketi üç ölü vermiştir...
>
> Olayların kanlı bir şekilde bastırılması, sıkı yönetim ilânı, sıkı yönetim süresince burjuvazinin geniş ölçüde devrimci işçi tasfiyesine girmesi, önümüzdeki dönemin, işçi hareketleri bakımından büyük olaylara gebe olduğunu göstermektedir. İşçi sınıfı 15-16 Haziran olaylarında kazandığı büyük tecrübeyi, önümüzdeki dönemde girişeceği hareketlerde başlıca kaynak olarak kullanacaktır.

EK (I)

TÜRKİYE İŞÇİ SINIFI TARİHİ ÜSTÜNE BAŞLICA KAYNAKLAR

Erişçi, Lütfü **Türkiye İşçi Sınıfının tarihi**, Kutulmuş Basımevi, İstanbul, 1951.

Fişek, Kurthan, **Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi ve İşçi Sınıfı**, Doğan Yayınevi, Ankara, 1969.

Fişek, Kurthan, **Devlete Karşı Grevlerin Kritik Tahlili**, S.B.F. Yayınları, Ankara, 1969.

Kıvılcımlı, Hikmet, **Türkiye'de İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı**, İstanbul, 1935.

Lefranc, Georges ve Sülker, Kemal, **Dünyada ve Bizde Sendikacılık**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1966.

Sencer, Oya, **Türkiye'de İşçi Sınıfı**, Habora Yayınları, İstanbul, 1969.

Sülker, Kemal, **100 Soruda Türkiye'de İşçi Hareketleri**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968.

Şanda, Hüseyin Avni, **Türkiye'de 54 Yıl Önceki İşçi Hareketleri**, Evren Yayınları, İstanbul, 1962.

Tunçay, Mete, **Türkiye'de Sol Akımlar**, 1908-1925, S.B.F. Yayınları, Ankara, 1967.

EK (II)

TÜRKİYE'DE İŞÇİ SINIFININ SİYASAL ÖRGÜTLERİ (1908 - 1925)

1910 Osmanlı Sosyalist Fırkası
1918 Sosyal Demokrat Fırkası
1919 Türkiye Sosyalist Fırkası
1919 Osmanlı Mesai Fırkası
1919 Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası
1920 Amele Fırkası
1920 Yeşilordu
1920 Gizli Türkiye Komünist Fırkası
1920 Resmî Türkiye Komünist Fırkası
1920 Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası
1922 Müstakil Sosyalist Fırka

EK (III)

TÜRKİYE İŞÇİ SINIFININ EKONOMİK MÜCADELESİ (1872 - 1923)

1872 Kasımpaşa Tersanesi Grevi
1872 İstanbul Telgrafhane Grevi
1872 Ömerli-Yarımburgaz Demiryolu Grevi
1872 İzmit Demiryolu Grevi
1872 İzmit Demiryolu Grevi
1872 Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası Grevi
1875 Tersane Grevi
1875 İstanbul İskele İşçileri Grevi
1876 Tersane Grevi
1876 Haydarpaşa Demiryolu Grevi
1876 Tersane Grevi
1878 İstanbul Terziler Grevi
1878 İstanbul Duvarcılar Grevi
1878 Ayakkabı Yapımcı ve Tamircileri Grevi
1879 İnşaat İşçileri Grevi
1879 Şirket-i Hayriye Grevi
1879 İstanbul Muhasebe Büroları İşçileri Grevi
1879 Tersane Grevi
1880 Vapur İşçileri Grevi
1880 Haydarpaşa Demiryolu Grevi
1880 Haliç Vapur İşçileri Grevi
1885 İstanbul Odun Depoları İşçileri Grevi
1886 Beyoğlu Mağaza Personeli Grevi
1906 Reji Tütün İşçileri Grevi
1906 İstanbul Gazete Mürettipleri Grevi
1908 İstanbul Tramvay İşçileri Grevi
1908 Selanik Tütün Ticarethaneleri Grevi
1908 Anadolu Demiryolları Grevi
1908 Rumeli Demiryolları Grevi
1908 İzmir Tramvay Grevi
1908 Aydın Demiryolu Grevi
1908 İstanbul Sigara Kağıdı İşçileri Grevi
1908 İstanbul Gazhane Grevi
1908 Reji Tütün İşçileri Grevi
1908 İstanbul Fırın İşçileri Grevi
1908 İstanbul Orodze Et-Balık Mağazası Grevi

1908 Tuğla Harmanları İşçileri Grevi
1908 İstanbul Matbaa İşçileri Grevi
1908 Balya-Karaaydın Demiryolu Grevi
1908 Adana Pamuk İşçileri Grevi
1908 Selanik Demiryolu İşçileri Grevi
1908 Selanik Deri Mağazaları Personeli Grevi
1908 Selanik Şekerciler Grevi
1908 Selanik Tramvay Grevi
1908 Selanik Lokanta ve Gazino Personeli Grevi
1908 Feshane ve Hereke Dokuma İşçileri Grevi
1908 Şirket-i Hayriye Grevi
1908 Alatini Tuğla Fabrikası Grevi
1908 Varna Ticarethane Personeli Grevi
1908 Bağdat Demiryolu Grevi
1908 Şark Demiryolları Grevi
1908 Ereğli Kömür Havzası Grevi
1909 Hasanağa Tütün Deposu Grevi
1909 İzmir Ticarethane Personeli Grevi
1910 İstanbul Tramvay Grevi
1910 İstanbul Tramvay Grevi
1910 Kazlıçeşme Tabakhane Grevi
1910 Recep Aslan Ayakkabı Atelyesi Grevi
1910 Manastır Dokuma İşçileri Grevi
1910 Bursa İpek İşçileri Grevi
1910 İstanbul Kömür Yükleme İşçileri Grevi
1911 Selanik Matbaa İşçileri Grevi
1911 Cibali Tütün İşçileri Grevi
1911 Selanik Tütün İşçileri Grevi
1911 İskeçe Tütün İşçileri Grevi
1911 Bulgaristan Demiryolu Grevi
1911 İzmir-Karahisar Demiryolu Grevi
1911 İstanbul Un Fabrikası Grevi
1911 Selanik Matbaa İşçileri Grevi
1911 Zonguldak Matbaa İşçileri Grevi
1911 Zonguldak Kömür İşçileri Grevi
1912 Drama Tütün İşçileri Grevi
1912 İznik Yol İşçileri Grevi
1913 İzmir Liman İşçileri Grevi
1914 Ereğli Kömür İşçileri Grevi
1919 İstanbul Reji İşçileri Grevi

1919 Hisar İskele İşçileri Grevi
1919 Kasımpaşa Tersanesi Grevi
1919 İstanbul Hamalları Grevi
1920 Yabancı Gazete Mürettipleri Grevi
1920 İstanbul Tünel İşçileri Grevi
1920 İstanbul Tramvay Grevi
1920 Deniz Maden Cemiyeti İşçileri Grevi
1921 İstanbul Tramvay Grevi
1921 Çalatca Demiryolu Grevi
1922 İstanbul Tramvay Grevi
1923 Zonguldak Maden İşçileri Grevi
1923 Bomonti Bira Fabrikası Grevi
1923 İzmir İncir İşçileri Grevi
1923 Aydın Demiryolu Grevi
1923 İstanbul Matbaa İşçileri Grevi
1923 İstanbul Tramvay Grevi
1923 Şark Demiryolları Grevi